

UNIVERZITA MATEJA BELA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

OBLIEHANIE VIEDNE V ROKU 1683 VO VYBRANÝCH
HISTORICKÝCH PRAMEŇOCH

Bakalárska práca

631fe999-4649-401a-8405-ff7d3f839b39

UNIVERZITA MATEJA BELA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

**OBLIEHANIE VIEDNE V ROKU 1683 VO VYBRANÝCH
HISTORICKÝCH PRAMEŇOCH**

Bakalárska práca

631fe999-4649-401a-8405-ff7d3f839b39

Študijný program: Učiteľstvo nemeckého jazyka a literatúry a histórie

Študijný odbor: 7656 Učiteľstvo akademických predmetov

Pracovisko: Katedra histórie

Vedúci bakalárskej práce: Mgr. Patrik Kunec, PhD.

Banská Bystrica 2015

Alexandra Karaffová

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som celú bakalársku prácu vypracovala samostatne s použitím uvedenej odbornej literatúry pod vedením môjho školiteľa.

Banská Bystrica, 1. jún 2015

Pod'akovanie

Ďakujem môjmu školiťovi, Mgr. Patrikovi Kunecovi, PhD. za odbornú pomoc a konzultácie pri tvorbe mojej bakalárskej práce.

ABSTRAKT

KARAFFOVÁ, Alexandra: Obliehanie Viedne v roku 1683 vo vybraných historických prameňoch. [Bakalárska práca]. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Filozofická fakulta; Katedra histórie. Vedúci práce: Mgr. Patrik Kunec, PhD., stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár. Banská Bystrica: UMB, 2015, 40 s.

Bakalárska práca nás uvádza do priebehu jedného z najvýznamnejších vojenských konfliktov v 17. storočí. Stredobodom pozornosti sa v roku 1683 stala Viedeň, ktorú si Osmanská ríša snažila podmaniť. Udalosť približujem na základe dobových informácií.

V prvej kapitole sú stručne zaznamenané politické pozadie a priebeh spomínaného konfliktu. V druhej kapitole sú čo najhodnovernejšie spracované informácie vojenského charakteru ťaženia z troch rôznych pohľadov rozpracované v troch podkapitolách. Ako základné pramene som použila preklady korešpondencie poľského kráľa, denníka tureckého ceremoniára a francúzskej práce z 18. storočia. Literárnu základňu tvoria historické práce z 19. storočia (Durham, Lamartine, Mühlwerth, Thürheim) a práce súčasných historikov (Kopčan, Stoye, Wheatcroft).

Kľúčové slová: Obliehanie Viedne – 1683 – Uhorsko-turecké vojny – Dejiny Uhorska – Raný novovek.

ABSTRACT

KARAFFOVÁ, Alexandra: The Siege of Vienna in 1683 in selected historical sources. [Bachelor work]. University of Matej Bel in Banská Bystrica. Faculty of Philosophy; Department of History. Supervisor: Mgr. Patrik Kunec, PhD., level of professional qualifications: Bachelor. Banská Bystrica: UMB, 2015, 40 p.

The bachelor's work introduces us into one of the most important military conflicts of 17th century. In 1683 Vienna became the main focus of the Ottoman Empire, which tried to conquer the city. The account of this event is given with the help of information from that particular period.

The first chapter gives us a brief political background and the course of the conflict. The second chapter was composed with the help of the most reliable information about the conflict from three different perspectives. Among the basic sources I used were translation of correspondence of a Polish king, a Turkish journal and a French work from Le Clerc from 18th century. Among the secondary sources are historical works from 19th century (Durham, Lamartine, Mühlwerth, Thürheim) and works written by contemporary historians (Kopčan, Stoye, Wheatcroft).

Keywords: Siege of Vienna – 1683 – Hungarian-Ottoman Wars – History of the Hungarian Kingdom – Early Modern period.

Obsah

Úvod.....	8
1. Obliehanie Viedne Osmanmi v roku 1683	10
1.1 Politicko-mocenské záujmy v Európe v 17. storočí a predzvest' osudového roku 1683.....	10
1.2 Priebeh obliehania a dôsledky.....	14
2. Obliehanie Viedne v roku 1683 vo vybraných historických prameňoch.....	20
2.1 Ján III. Sobieski a jeho listy manželke.....	20
2.2 Turecký pohľad na obliehanie Viedne	27
2.3 Obrana Viedne	32
Záver	37
Zoznam použitých prameňov a literatúry	39
Prílohy.....	41

Úvod

V tejto práci sa venujem výskumu jednej z významných dejinných udalostí novoveku v stredoeurópskom priestore, ktorá sa odohrala vo Viedni a v jej blízkosti. Ide o obliehanie Viedne vojskami Osmanskej ríše v období od 14. júla do 12. septembra 1683. Význam danej udalosti do veľkej miery ovplyvnil následný chod politického a mocenského diania nie len v strednej, ale v celej Európe. Práve vďaka tomuto začína vplyv a sila Osmanskej ríše postupne slabnúť.

Cieľom práce je najskôr stručné oboznámenie sa s politickými a mocenskými pomermi v strednej Európe a v Osmanskej ríši pred obliehaním Viedne a následné vyobrazenie priebehu samotného obliehania v kompaktnej podobe, ktoré budú tvoriť prvú kapitolu práce, pozostávajúcu z dvoch podkapitol. Nasledovať bude druhá kapitola, v ktorej bude opísaný priebeh daného vojenského konfliktu na základe historických prameňov. Práca je zameraná predovšetkým na druhú kapitolu, ide presnejšie o prácu s historickými písomnými prameňmi, ich výskum a komparáciu s poznatkami zo starších a súčasných prác na danú tému. Tieto pramene sa týkajú troch vojenských celkov, a to obrany mesta Viedeň na čele s grófom Ernstom Rüdigerom von Starhembergom, spojeneckých vojsk (išlo o vojská Svätej aliance) na čele s poľským kráľom Jánom III. Sobieskim a osmanských vojsk na čele s veľkovezírom Karom Mustafom. K výskumu bude použitá literatúra z 19. storočia, súčasná literatúra a čiastočne spracované písomné historické pramene v prácach pochádzajúcich prevažne z 19. storočia. Bibliograficky sa budem opierať o publikácie napísané slovenským historikom Vojtechom Kopčanom (*Turecké nebezpečenstvo a Slovensko, Slovensko v tieni polmesiaca, Vojenské dejiny Slovenska II., Turci na Slovensku*), britským historikom Johnom Stoyem (*Die Türken vor Wien: Das Schicksalsjahr 1683*), Andrewom Wheatcroftom (*Nepriateľ pred bránami: Habsburgovci, Osmanská ríša a bitka o Európu*). K historickým prameňom a zdrojom, ktoré použijem, patria *Dopisy Maryšence* (listy, ktoré písal poľský kráľ Ján III. Sobieski svojej manželke, preložené do češtiny); turecký denník obliehania Viedne roku 1683 napísaný ceremoniárom vysokej porty (preložený do nemčiny so stručným komentárom na konci publikácie); životopis Ernsta Rüdigera von Starhemberga (práca pojednávajúca o jeho živote a činoch, ktorá obsahuje aj historické pramene) a ucelené písomné vydania o obliehaní Viedne historického charakteru (pováčšine práce napísané a vydané v 19. storočí).

Dôvodom pre výber témy bola skutočnosť, že udalosť sa vo veľkej miere dotýkala aj histórie dnešného Slovenska, pretože značná časť južných území bola buď oficiálne súčasťou Osmanskej ríše ako provincia, alebo bola pod jej správou (a tým pádom musela Turkom odvádzať poplatky). Práve dôsledkom porážky Turkov pri Viedni nastalo obdobie oslobodzovania nášho územia spod ich nadvlády.

1. Obliehanie Viedne Osmanmi v roku 1683

1.1 Politicko-mocenské záujmy v Európe v 17. storočí a predzvest' osudového roku 1683

Politicko-mocenské postavenie v strednej Európe bolo koncom 16. a v 17. storočí do veľkej miery výsledkom predchádzajúcich mocenských bojov a vojen. Na jednej strane išlo o boje o nadvládu nad uhorskými oblasťami (Sedemohradsko) medzi Habsburgovcami a Osmanmi, na druhej strane zase vystupoval vojenský konflikt európskych mocností v tzv. tridsaťročnej vojne (1618-1648). Celé dianie zároveň ovplyvňovali aj vnútorné politické problémy jednotlivých štátnych celkov, či už išlo o politickú nestabilitu v najvyšších vládnucich kruhoch Osmanskej ríše, alebo o stavovské povstania v Uhorsku, namierené vo veľkej miere proti centralizačným snahám a rekatolizácii, ktoré boli realizované Habsburgovcami.¹

Obdobie relatívneho pokoja v strednej a juhovýchodnej Európe narušil koncom 16. a začiatkom 17. storočia otvorený vojenský konflikt medzi habsburskou monarchiou a Osmanskou ríšou zvaný pätnásťročná vojna (1593-1606), ktorý sa začal už v roku 1592 tureckým útokom na pevnosť Sisak v južnom Chorvátsku, tá sa však tureckému vojsku nielen ubránila, ale ho aj úspešne odrazila. Vojenský neúspech dobyť Sisak však vtedajšieho sultána Murada III. len viac popudil k vyhláseniu vojny habsburskej monarchii.² Habsburgovcom pritom pomáhali, či už finančne, alebo vojensky, Benátky, pápežská kúria a Španielsko. Priebeh vojny, ktorá sa odohrávala hlavne na územiach dnešného Slovenska a Sedemohradska, prinášala striedavé úspechy oboch mocností. Napokon sa roku 1606 uzatvoril, za pomoci Štefana Bočkaja, mier v tábore pri ústí rieky Žitavy. Najväčšie dôsledky museli znášať hlavne obyvateľstvo a ekonomika Uhorska, a to ako počas vojny, tak aj po uzavretí prímeria, pretože pustošivé nájazdy Turkov a Tatárov pokračovali i v nasledujúcich desaťročiach.³

Netrvalo dlho a v Európe začala tridsaťročná vojna. Jednalo sa prevažne o konflikt náboženský (katolíci verzus protestanti), ktorý začal v Čechách a postupne sa presúval aj do iných častí Európy. Na území Slovenska sa prejavil vo forme stavovských povstaní

¹ HORVÁTH, P., KOPČAN, V.: *Turci na Slovensku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971. s. 132.

² KOPČAN, V., KRAJČOVIČOVÁ, K.: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983. s. 56-57.

³ HORVÁTH, P., KOPČAN, V.: *Turci na Slovensku*.. s. 133-142.

(povstanie Gabriela Betlena a Juraja I. Rákociho), ktoré destabilizovali vnútroštátnu politiku. Počas týchto vojenských problémov sa turecká otázka dostáva do pozadia, ale Uhorsko aj naďalej muselo brániť svoje hranice pred nájazdmi Turkov, pretože pohraničná vojna pokračovala.⁴

Odpoveď na tureckú otázku⁵ dostali Habsburgovci v náznakoch na mierových rokovaníach s Turkami v rokoch 1661-1662. V roku 1663 dostali „formálnu“ odpoveď⁶ vo forme ďalšieho vojenského ťaženia Turkov vyhláseného Mehmedom Köprülüm, ktorého vojsko tiahlo smerom na Ostrihom, spustošilo západné Slovensko, Moravu a Sliezske a zároveň dobylo pevnosti v Nových Zámkoch, Nitre, Leviciach a Novohrade. Priebeh konfliktu sa ale po istom čase obrátil v prospech uhorskej strany. Dôležitými veliteľmi sa stali uhorský magnát Mikuláš Zrínsky a Louis R. de Souchès. Definitívna porážka Turkov prišla v bitke pri Sv. Gottharde (Mogersdorfe), kde zvíťazili cisárske vojská na čele s Raimondom Montecuccolim. Touto bitkou a podpísaním mierovej zmluvy vo Vasvári sa dočasne skončili turecké snahy o expanziu. Mier bol definovaný na dvadsať rokov.⁷

Mier v roku 1664 bol podpísaný bez súhlasu uhorského snemu, čo sa ale uhorskej šľachte nepáčilo. Tento politický ťah prispel k vzniku nezhôd medzi šľachtou a cisárskym dvorom, ktoré vyústili do Vešeléniho sprisahania. Palatín František Vešelényi sa zároveň s prosbou o pomoc obrátil na Poľsko, Benátky, ale aj mohučského kurfirsta Jána Filipa. Neskôr sa obrátil dokonca aj na Turkov (ich tlmočník informoval viedenský dvor). V roku 1667 však Vešelényi zomrel, čo prispelo k dočasnému utlmeniu príprav povstania. Aj ostatní účastníci sprisahania, príslušníci magnátskej vrstvy, riešili vlastné záujmy. Zaujímavé bolo, že viedenský dvor bol o prípravách na povstanie informovaný a niekoľko rokov proti sprisahaniu vôbec nezakročil. Magnát Peter Zrínsky sa až priamo vo Viedni dozvedel, že je podozrivý zo zrady. Zo strachu o svoj život informoval viedenský dvor o plánoch na vyhlásenie povstania. Reakciou dvora bolo vyslanie generálov na Slovensko a do Chorvátska. Sprisahanie sa skončilo neslávne: bolo potlačené v rokoch 1670-1671. Vyšetrovacia komisia na čele s kancelárom Hocherom rozhodla o poprave vodcov pripravovaného povstania: Petra Zrínskeho, Františka Nádašdiho, Františka Frankopana,

⁴ Kol. autorov: *Dejiny Slovenska II.* Bratislava : Veda SAV, 1987. s. 151-165.

⁵ Napriek predĺženiu mieru s Turkami v roku 1642 na ďalších 20 rokov sa situácia v Strednej Európe výrazne nezmenila. Dôsledkom tridsaťročnej vojny, ale hlavne aj kvôli neustálym konfliktom s Turkami, predovšetkým v Sedmohradsku a v juhozápadnej časti Uhorska, sa habsburská monarchia ocitla v nelichotivej situácii. Habsburgovci však stále dúfali, že aký taký mier s nimi bude ešte možné predĺžiť.

⁶ Osmanská ríša sa nechystala mier s Habsburgovcami predĺžiť, práve naopak, rokovania s nimi naťahovala, aby platnosť predchádzajúcich mierových zmlúv a dohôd (1606, 1616, 1617 a 1642) vypršala. To by im totiž umožnilo viesť proti monarchiám ďalšie vojenské ťaženia, na ktoré sa už dlhšie pripravovali.

⁷ HORVÁTH, P., KOPČAN, V.: *Turci na Slovensku.* s. 148-162.

Bóniša a Tatenbacha (v rôznych mestách). František I. Rákoci bol vďaka príhovoru matky, jezuitov a zloženiu vysokej kaucie oslobodený. Majetky magnátov prepadli do vlastníctva kráľovskej komory. Situácia sa k horšiemu postupne menila aj pre ľud. Zvyšovala sa daňová záťaž, bolo nutné priamo vydržiavať vojenské oddiely, z náboženského hľadiska sa zvýšilo prenasledovanie protestantských cirkví, najmä evanjelickej.⁸

Ďalším fenoménom v období pred osmanským ťažením v roku 1683 bolo tzv. *kurucké hnutie*.⁹ Oddiely kurucov spôsobovali na území Slovenska nemalé škody, neskôr získali podporu Francúzska a Osmanskej ríše. Na ich čelo sa koncom 70. rokov 17. storočia dostal Imrich Tököli. Neskôr toto hnutie prešlo do stavovského povstania a počas nasledujúcich rokov spôsobovalo nemalé problémy, ktoré sa čiastočne vyriešili až po porážke tureckých vojsk pri obliehaní Viedne v roku 1683. Likvidácia povstania bola zavŕšená napokon až v roku 1687 tzv. prešovskými jatkami, v ktorých boli popravení poslední Tököliho prívrženci.¹⁰

Osmanská zahraničná politika bola ovplyvňovaná vnútropolitickými krízami, rovnako ako tomu bolo v európskom priestore. Jedným z dôležitých faktorov pre chod štátneho útvaru bolo hospodárstvo, ktoré zasiahol úbytok hodnoty striebra kvôli prílevu tohto cenného kovu z amerického kontinentu. Dovozy striebra z Ameriky negatívne ovplyvnil aj hodnotu osmanského platidla *akçe*.¹¹ Druhým faktorom, vyplývajúcim z inflácie, bola narastajúca nespokojnosť poddaných (*reâyâ*) voči vládnucej elite (*askerî*). S týmito faktormi súviseli aj úteky roľníkov z vidieka, a s tým spojený pokles produkcie poľnohospodárstva. Z nespokojnosti postupne vznikali povstania známe aj ako tzv. *celâlîjské povstania*.¹² Tretím faktorom boli vládnuce vrstvy v Osmanskej ríši. Išlo

⁸ Kol. autorov: *Dejiny Slovenska II*. Bratislava : Veda SAV, 1987. s. 165-174.

⁹ Kuruc bol termín pre protihabsburských vojakov, ktorý bol v Uhorsku používaný v období 1514-1711. Pôvod slova spadá do obdobia Dóžovho povstania. Pôvodne sa jednalo o príslušníkov jednotiek Juraja Dóžu, ktorí sa mali zúčastniť križiackej výpravy. Tento termín sa používal hlavne v druhej polovici 17. storočia označujúc povstaleckých vojakov. V 70. rokoch 17. storočia sa niesol v atmosfére útokov kurucov na jednotky monarchie. Medzi dôležité faktory podnecujúce ich útok patrili hospodárske reformy monarchie, ktoré negatívne ovplyvnili ľud a šľachtu, ale aj náboženská otázka. Bežným javom v tomto období boli aj úteky šľachty z Uhorska. Významnými kuruckými vpádmi boli napríklad vpád kurucov na východné a severné Slovensko v roku 1672 (zmocnili sa Prešova, Bardejova, Sabinova a Kežmarku); v októbri 1672 sa kurucký oddiel pod velením Gašpara Piku zmocnili Oravského hradu. Vo februári 1673 sa však kráľovským vojskám podarilo kurucké oddiely poraziť a vytlačiť ich z kráľovského územia. Odhodlanie kurucov bolo ale veľké a v ťaženiach proti monarchii pokračovali. Na dennom poriadku boli aj prepady a lúpežné vpády na územie monarchie. V roku 1678 sa im podarilo dobyť územie stredného a východného Slovenska. V tejto dobe sa na čelo kurucov dostáva Imrich Tököli.

¹⁰ Kol. autorov: *Dejiny Slovenska II*. Bratislava : Veda SAV, 1987. s. 174-182.

¹¹ KEISER, K., NEUMANN, CH. K.: *Dějiny Turecka*. 2010. s. 278. Pozri aj HITZEL, F.: *Osmanská říše 15.-18. století*. s. 116-120.

¹² Celâlîjské povstania je označenie povstání, ktoré v Osmanskej ríši začiatkom 17. storočia prebehli. Názov im dala osmanská správa. Celâl bol šejk, ktorý viedol povstanie v meste Tokat v Anatólii. Jeho ideológia bola čiastočne podnietená jeho vnímaním svojej osoby ako mahdí, čo znamenalo, že sa považoval za

predovšetkým o spôsobilosť toho-ktorého sultána vládnuť, ale nemožno si to mýliť s chápaním sultán = symbolický panovník. Problémom sa pri niektorých sultánoch stávala buď psychická spôsobilosť, alebo nízky vek. V 17. storočí však majú veľký vplyv na pozíciu sultána aj ženy (do polovice 17. storočia napríklad Kösem Mâhpeyker Sultan¹³). Za štvrtý faktor je považované množstvo pučov, ktoré od počiatku do polovice 17. storočia boli častým javom. Dokazuje to príklad sultána Murada IV. (1623-1640), ktorý k obnove sultánskej autority využíval krutovládu. Okrem vládcu ríše mal v tomto období na chod ríše vplyv aj rod Köprülü (vzišli z neho veľkovezíri ako Mehmed Paša, Fâzıl Ahmed Paša, či Kara Mustafa Paša).¹⁴

Významnou postavou sa od roku 1656 stáva práve budúci veľkovezír Kara Mustafa Paša. Bola to práve expanzívne zameraná politika Kara Mustafu a jeho predchodcu, ktoré napomohli k ďalšiemu upevňovaniu tureckých ambícií. Po oficiálnom nástupe do úradu aj naďalej pokračuje v ťažení proti kozákom (v rámci bojov na severe, pretrvávajúcich do konca 70. rokov 17. storočia) až do roku 1680, kedy sa začali rokovania o prímerí s kozákmi. Potom nasledovali rokovania o predĺžení mieru s habsburskou monarchiou v rokoch 1681 a 1682. Tieto však neprebiehali až tak priaznivo pre viedenský dvor, nakoľko veľkovezír mal už niekoľko rokov pretrvávajúcu ambíciu dobyť Viedeň, ktorá bola zároveň utužovaná vtedajšími politickými pomermi hlavne v Uhorsku. V tom čase už prebiehalo povstanie magnáta Imricha Tököliho, ktorý si podmanil veľkú časť Uhorska. V roku 1682 prišiel za veľkovezírom s návrhom spojenectva, ktoré bolo prijaté. Medzitým ďalej pokračovali rokovania s viedenským dvorom (zástupcami boli Kunitz a Caprara), pričom sa ich Turci snažili čo najviac predĺžovať. Zároveň Turci nastoľovali aj požiadavky, z ktorých niektoré boli zo strany Habsburgovcov považované za neprijateľné. Napokon sa koncom roka 1682 završili prípravy na vojenské ťaženie a začiatkom roku 1683 sa masa tureckého vojska pohla na strastiplnú cestu až do Viedne. Prečo však práve strastiplná? Príčinu treba hľadať v prírodných podmienkach, ktoré v tom čase spôsoboval topiaci sa sneh, ktorý premočil pôdu cesty do takej miery, že boli len veľmi ťažko schodné. Napriek tomuto problému sa osmanská armáda čoraz viac približovala k svojmu cieľu – Viedni.¹⁵

spravodlivého vládcu, ktorý pred súdnym dňom obnoví vládu podľa Božích prikázaní. Práve vďaka označeniu rebelov ako celâlîjov ich osmanská správa videla ako heretikov, čo zámerom vtedajších vládnych kruhov vyhovovalo.

¹³ Bola matkou Murada IV a Ibrahima a babičkou Mehmeda IV.

¹⁴ KEISER, K., NEUMANN, CH. K.: *Dějiny Turecka*. 2010. s. 91-99.

¹⁵ KEISER, K., NEUMANN, CH. K.: *Dějiny Turecka*. s. 100-104. Pozri aj: STOYE, J.: *Die Türken vor Wien.*, s. 30-42.

1.2 Priebek obliehania a dôsledky

Začiatok obliehania Viedne v roku 1683 bol často spájaný s problémami oboch súperiacich strán. Turkov spomaľovali prírodné podmienky, často sťažujúce budovanie mostov a ciest pre ich vojenskú mašinériu, zároveň sa snažili predísť chybám, ktoré sa stali pri predošlých ťaženiach na Viedeň (rozvodnenosť riek, obranné pevnosti – predovšetkým Ráb). Na druhej strane sa viedenský dvor snažil už od roku 1682 posilniť obranné prvky Viedne, čo nebolo až také jednoduché vzhľadom na stavebné zmeny v minulých desaťročiach. Pre vybudovanie nových obranných línií bolo potrebné zbúrať niekoľko nových domov, čo vyvolávalo neochotu majiteľov domov povoliť demoláciu. I napriek všetkým prekážkam z oboch strán začala v polovici júla 1683 osmanská armáda obliehať mesto.¹⁶

Armáda pod velením veľkovezíra Kara Mustafu Pašu prišla k bránam Viedne dňa 14. júna 1683. Svoj tábor si Turci rozložili na južnej a západnej strane pri dedinách Hundsturm, Gumpendorf, Ottakring a v tesnej blízkosti mesta formou širokého pásu obopínajúc ho z takmer všetkých strán. Je potrebné podotknúť, že vojsko sa skladalo nielen z Turkov, ale aj z obyvateľov provincií pod osmanskou správou. Vo vojenských tradíciách Osmanov figuruje aj výzva na kapituláciu nepriateľa, preto promptne vyslali tureckého dôstojníka so správou obrancom Viedne, ktorá však bola okamžite zamietnutá, s čím sa v podstate už vopred rátalo.¹⁷ Obliehanie mohlo začať.

Prvý deň obliehania sa niesol v zmätku príprav celej vojenskej mašinérie na obliehanie. Sám veľkovezír, spolu s Agom, s veliteľom janičiarov a s beglerbegom Rumélie (európska časť ríše vynímajúc Bosnu a Maďarsko), dohliadal na prípravu obliehacích prác. Nemožno zabúdať na základnú súčasť vojenského tábora – hlavný stan. Ten bol postavený v areáli grófskeho sídla grófa Trautsona a vzdialenosť sa odhaduje na asi 700 metrov od opevnenia (na dostrel kanónom). Daná pozícia zvyhodňovala Turkov, ktorí boli prekvapení, že blízke predmestie nebolo opevnené. Práve tento fakt poskytol veľkú výhodu pre dobyvačné turecké plány.¹⁸

Prípravy prebiehali aj na strane obrancov Viedne. Existovali totiž tri možné scenáre prvotného útoku: priamy frontálny útok; krycie manévry na niektorých miestach súčasne

¹⁶ WHEATCROFT, A.: *Nepriateľ pred bránami. Habsburgovci, Osmanská ríša a bitka o Európu*. Bratislava : Slovart, 2009. s. 131-151.

¹⁷ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 128-129.

¹⁸ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 127-129.

s reálnymi útokmi na iných miestach; alebo systematické ničenie ochranných objektov. Na čelo obrany sa dostáva gróf Ernst Rüdiger von Starhemberg¹⁹ (1638 - 1701).

Súčasťou obrany bolo aj vypátranie možných špehov v radoch domáceho obyvateľstva, preto sa radní páni po porade rozhodli pre prepočítanie obyvateľov systémom „od domu k domu“. Zároveň sa prejavila snaha o vytvorenie domobrany, ktorá by pomáhala vojsku pri obrane.²⁰

Prvý oficiálny útok prišiel v noci na 15. júla a pokračoval aj počas celého nasledujúceho dňa. Následne sa vojsko snažilo obkolesiť Viedeň tak, aby boli obrancovia izolovaní od akejkoľvek vonkajšej pomoci, k čomu prispievala aj taktika obsadzovania menších, oporných opevnení v blízkosti mesta (Leopoldstadt bol jedným z opevnení) a boje obmedzujúce prísun pomoci zo strany Karola V. Lotrinského. Ale už nasledujúce dni so sebou priniesli rutinu útokov a protiútokov. Turci si navyše pomáhali dômyselnou sieťou vojenských zákopov. Obrancovia však podnikali aj premyslené a koordinované výpady proti Turkom, ktorí sa ich snažili zničiť nielen obliehaním, ale aj odstávkou od vody a zastavením prísunu potrebných materiálov. Kvôli lepšiemu hospodáreniu Viedeň pristúpila zozbieraním krmiva pre zvieratá, potravín a vody a ich prerozdeľovaním medzi obyvateľov.²¹ Po prvom týždni veľkovezír zhodnotil napredovanie dobývania, pričom považoval podporu artilérie a nočných výpadov za nie celkom dostatočnú. Preto sa rozhodol nasadiť do terénu mínerov.

22. júla sa začala ďalšia fáza silnejších útokov. Počas nich sa uskutočnila kratšia porada grófa Starhemberga s vyššími dôstojníkmi o ďalšej obrane. K tomuto plánovaniu prispel svojimi informáciami o tureckých plánoch (použitie mín) aj Kunitz²², vďaka čomu sa obrancovia pripravili k čiastočnej obrane aj proti mínam – taktikou načúvania zvukom podkopávania v pivniciach. S príchodom 23. júla sa obavy z porady naplnili. Vo večerných hodinách vybuchli pri dvoch predných baštách míny, ktoré ale našťastie nemali nijaký veľký ničivý účinok. V nasledujúci deň nastala kvôli silnému dažďu dlhšia palebná odmlka z tureckej strany, čo veľmi napomohlo obrancom v reorganizácii obranných línií. S paľbou

¹⁹ Gróf Ernst Rüdiger von Starhemberg bojoval v 60. rokoch 17. storočia pod velením generála Raimonda Montecuccolliho v bitkách proti Francúzsku a Osmanskej ríši. Vďaka svojim vojenským schopnostiam sa postupne vypracoval na schopného veliteľa. Od roku 1680 sa stal vojenským guvernérom Viedne. V roku 1683 sa stal hlavným veliteľom obrany Viedne. Po bitke ho cisár povýšil do hodnosti poľného maršala. Od roku 1691 bol zodpovedný za organizovanie habsburskej armády. Zomrel v januári 1701. Jeho hrobka sa nachádza vo Viedni.

²⁰ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 129.

²¹ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 130.

²² Barón Georg Christoph Kunitz bol jeden z habsburských vyslancov v Osmanskej ríši začiatkom 80. rokov 17. storočia. Na pomoc pri vyjednávaní s Osmanmi vyslala monarchia aj grófa Capraru. Obaja sa snažili o uzatvorenie prímeria Habsburskej Monarchie s Osmanskou ríšou.

a útokmi sa pokračovalo už v nedeľu. Počas nich vybuchla jedna pripravená mína a zničila jednu zo zatarasených palisád, čím sa vytvoril priestor na prienik Turkov do mesta. Podobnú taktiku nasadili i v ďalších dňoch. Ale už 26. júla prišla do konfliktu nová zmena – obrana sama sa snažila použiť proti Osmanom rôzne bomby a granáty. 27. júla sa niektorým nepriateľským vojakom podarilo preniknúť cez obranu, ale boli spätne zatlačení za líniu. Situácia sa nezlepšila ani v nasledujúcich dňoch (28.-30. júla), pretože útočníci ničili vonkajšiu priekopu.²³

Počas prvej polovice augusta sa snahy Turkov o dobytie Viedne čoraz viac stupňovali. 1. augusta zaútočili za pomoci techniky na mesto štyrikrát, no ani jeden z týchto pokusov nebol úspešný. Nasledovali frontálne útoky, ktoré obrana prevažne odrazila, a to aj za použitia mín. 2. a 3. augusta sa nepriateľovi podarilo dobyť aspoň časť kontraskarpy a ravelinu pred hradnými bránami. Bol to jeden z dôležitých bodov opevnenia. Práve v týchto miestach sa najviac činili míneri tureckého vojska. Z pozícií, ktoré si Turci po vydobytí časti ravelinu zabezpečili, sa im ľahšie darilo útočiť na obrancov. V nasledujúcich dňoch prišlo k tvrdým stretom medzi oboma stranami s väčšími stratami (obrancovia stratili približne 310 mužov a útočníci 2500 mužov). V krátkom období medzi 8. a 10. augustom bola zničená časť múru spájajúca roh ravelinu s hradnou baštou. Následne sa útočníci pokúsili odpáliť pred obranou mínu, čo sa im celkom nepodarilo. Nakoľko sa neutíchajúce boje o toto strategické miesto viedli ďalej, obrana sa zhodla na stratégii nepretržitého stráženia. No nakoniec sa z tejto pozície museli 12. augusta, po odpálení jednej z najväčších tureckých mín, stiahnuť.²⁴

V období od 15. do 30. augusta boje neustále napredovali a napätie sa stupňovalo ešte viac (hlavne na tureckej strane, nakoľko neočakávali až takú vytrvalú obranu). 15. augusta bola priekopa pred *Löbelovou baštou* už pevne v tureckom zovretí. Napriek tomuto stavu sa obrana mesta rozhodla pre relatívne riskantný krok – skupina 200 mužov na čele s grófom Serényim a plukovníkom Scherffenbergom podnikla výpad na obsadený ravelín a baštu, dokonca sa im podarilo nepriateľov vytlačiť, ale len na krátku dobu. Odozva na seba nenechala dlho čakať. Prípravy v tureckom tábore naznačovali ďalší útok na mesto, ktorý aj prišiel, a to 18. augusta vo večerných hodinách, kedy pri ľavom raveline vybuchla jedna z mín. Po jej výbuchu podnikla veľká skupina janičiarov útok na obranu, ktorá ale dokázala danú časť opevnenia ubrániť, čo veľmi prekvapilo a znepokojilo

²³ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 142-143.

²⁴ MÜHLWERTH, F. F. von: *Die Belagerung und der Entsatz von Wien im Jahre 1683*. Wien, 1883. s. 18-21. Pozri aj STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*.

Turkov. Dokonca ich to prekvapilo natoľko, že ich to čiastočne morálne ochromilo. Karovi Mustafovi sa im ju však podarilo pozdvihnúť. V priebehu nasledujúceho týždňa uskutočnili Turci niekoľko výpadov na ravelin s cieľom znova ho plne obsadiť. Nakoľko sa i napriek obklúčeniu Viedne darilo obrancom komunikovať, s takpovediac „vonkajším svetom“, bol so správami vysielaný zved Georg Michaelowitz²⁵, ktorý napokon 20. augusta priniesol naspäť povzbudivé správy o prípravách ofenzívy na tureckých obliehatel'ov. Toto posolstvo grófa Ernsta Rüdiger von Starhemberga povzbudilo a tým odobril 25. augusta v poobedných hodinách protiofenzívu na priekopu pod *Löbelovou baštou*. Skupina približne 200 mužov úspešne vyhnala niekoľko janičiarskych jednotiek z niekoľkých zákopov, ktoré si Turci pre potreby obliehania vykopali. Radosť z tohto čiastočného úspechu netrvala dlho, pretože na nich ako odozva zaútočila niekoľkonásobná prevaha protivníka. Okrem iného sa ďalšími premennými pri obliehaní stali aj čas a informácie. Turkom dochádzali zásoby a preto pristúpili k zabitiu kresťanských zajatcov. Na strane Starhembergových obrancov a Viedenčanov dochádzalo k zúfalej situácii, čo sa týkalo počtu mužov v obrane. Okrem iného velenie obrany nedávalo ostatným obyvateľom takmer žiadne informácie o pohybe spojeneckých vojsk mimo Viedne. Boje i napriek týmto problémom neutíchli, ba práve naopak, začali sa stupňovať. Ďalšiu, väčšiu ofenzívu Turci uskutočnili 28. augusta.²⁶

Ofenzívne nálady oboch strán pokračovali aj v septembri netušiac, že to boli posledné dni obliehania. Turci s veľkým odhodlaním aj naďalej podkopávali bašty *Burg* a *Löbel* a hradný ravelin. Obrana mesta však bola vytrvalá. Zároveň vykonávala odvážne výpady na okupované územie (časť kavalérie aj so študentmi). Veľkou nádejou bola aj korešpondencia s pomocnými vojskami, s ktorými boli v kontakte aj vďaka šikovnosti zveda Georga Michaelowitza. Ten dokázal bez väčších problémov nosiť správy medzi oboma skupinami. V ich vtedajšej situácii to prinieslo aspoň trochu pozitívne povzbudenie. No i napriek tomu faktom zostávalo, že obrane dochádzali zásoby a sily. Dni medzi 4. a 6. septembrom poznačili neúprosne turecké útoky podporované použitím veľmi silných mín pod baštami *Burg* a *Löbel*. Na to samozrejme nadväzovali ďalšie útoky Turkov: 4. septembra prenikla hlbšie do obrany skupina nepriateľov činiaca približne 4000 mužov, 6. septembra padla časť hradného múru, čo predstavovalo skvelú príležitosť na ďalší vpád.

²⁵ Starhembergerov zved. V preoblečení sa dokázal cez turecký tábor voľne pohybovať. Pordarilo sa mu napríklad doručiť aj urgentnú správu poľskému kráľovi Jánovi III. Sobieskemu o nelichotivej situácii v meste.

²⁶ MÜHLWERTH, F. F. von: *Die Belagerung und der Entsatz von Wien im Jahre 1683*. Wien, 1883. s. 23-25. Pozri aj WHEATCROFT, A.: *Nepriateľ pred bránami. Habsburgovci, Osmanská ríša a bitka o Európu*. s. 156-162.; SACHSLEHNER, J.: *ANNO 1683. Die Türken vor Wien*. 2011. s. 284-310.

Napriek pozícii, v ktorej sa obrana ocitla, bol Starhemberg pevne rozhodnutý aj naďalej brániť bašty a ich okolie tak dlho, ako sa dalo. Medzitým sa postupne mobilizovali jednotlivé spojenecké oddiely a to v meste Tulln neďaleko Viedne (8. septembra), kde bola odslúžená omša k sviatku narodenia Panny Márie. Hneď na druhý deň vyrazili na pochod smerom k pahorkatine Wienerwald. Zároveň ich spozorovali oddiely Tatárov, ktoré vyslali správu veľkovezírovi. Ten dlhšie nemal obavy zo spojencov a dalo by sa povedať, že až takmer na poslednú chvíľu pripravil, po dohode so svojimi veliteľmi, plán na obranu ohrozených strán tábora.²⁷

Posledným dňom obliehania Viedne bol 12. september 1683. Posledné stretnutie spojeneckých veliteľov pred útokom na turecké vojsko prebehlo v ruinách kaplnky svätého Jozefa, kde sa zároveň uskutočnila posledná omša pred bitkou. Útok spojencov začal v skorých ranných hodinách. Okolo ôsmej hodiny ráno nariadil Karol Lotrinský dragúnom a saským jednotkám zaujať pozície pod Kahlenbergom a chrániť zvyšok spojeneckého vojska pred možným útokom Turkov smerom z Nussdorfu. Počas popoludnia zavládol na bojisku niekoľkohodinový pokoj. Dovtedy sa spojencom podarilo vyslobodiť niekoľko príľahlých dedín spod tureckého jarma. O tomto čase dorazili poľské jednotky pod vedením Jána III. Sobieskeho. Okolo druhej poobede sa veci dali do pohybu, pretože poľské jednoty sa zoskupili na útok z inej strany, čo uviedlo veľkovezíra k znepokojivému zisteniu. Jednalo sa totiž o dvojité útok – spredu a zozadu – a to mohlo znamenať len jedno – porážku. Skutočná bitka začala okolo pol štvrtej popoludní. Spojenci útočili s veľkým úspechom a rýchlo napredovali ku Viedni, preto kráľ Ján III. Sobieski nariadil priamy útok všetkým jednotkám. Keď to Kara Mustafa videl, utiekol z Türkenschanzu do svojho stanu, no jeho čin tak demoralizoval turecké vojsko, že aj to začalo ustupovať. Pred šiestou hodinou popoludní sa poľská jazda pripravovala do svojich tradičných útočných formácií. A vzhľadom na ich výstroj si môžeme predstaviť, aký pohľad to bol pre demoralizovanú tureckú armádu. Osmania však mohli využiť taktiku z bitky pri Moháči, potrebný materiál a terén na to predsa mali poruke. Ale ich chyby a nedbanlivosť im priniesli potupnú a zdrvivú prehru. Útok poľskej jazdy bol tak účinný, že nepriateľa načisto zničil a zastrašil, na čo sa nepriateľ dal na útek. Po dvanásťhodinovom boji s prehľadom zvíťazilo spojenecké vojsko. Sám Karol Lotrinský poslal z Türkenschanzu potešujúcu správu o víťazstve priamo do Viedne. Kresťanstvo zvíťazilo.²⁸

²⁷ SACHSLEHNER, J.: *ANNO 1683. Die Türken vor Wien*. 2011. s. 284-310.

²⁸ WHEATCROFT, A.: *Nepriateľ pred bránami. Habsburgovci, Osmanská ríša a bitka o Európu*. Bratislava : Slovart, 2009. s. 178-187. Pozri aj LAMARTINE, A. de: *History of Turkey. Vol. III*. New York : D.

Deň po víťazstve nad Turkami dostal správu aj cisár Leopold I., ktorý sa rozhodol hneď skoro ráno vyplávať loďou do Viedne. Víťazov, na čele so Sobieskim, vítali s veľkými fanfárami, oslavujúc ich a ďakovne sa modliac k Bohu za záchranu. Vo veľkom množstve dobových písomných prameňov sa popisovala neutíchajúca radosť Viedencanov. No stav mesta bol, či už po štrukturálnej, alebo zásobovacej stránke, po niekoľkotýždňovom obliehaní takpovediac katastrofálny. Cez zničené časti hradieb sa obyvatelia ľahko dostali do už bývalého tureckého tábora, v ktorom hľadali ešte aké také zásoby (hlavne potraviny) a drancovali, čo sa dalo. Zároveň so zatajeným dychom preskúmavali zložitý labyrint zákopov a tunelov, použitých počas obliehania. Jednoznačne im to všetkým vyrazilo dych. Po oslavách konečne pristúpili na potrebné opatrenia – odstraňovanie sutín, mŕtvych tiel miestnych a nepriateľov, dezinfekčné práce, ošetrovanie zranených, rekonštrukcie a opravy zničených budov a opevnenia.²⁹

Napriek oslobodeniu Viedne sa boje ešte neskončili, len sa presunuli východnejšie (smerom k Ostrihomu). Od 18. septembra ešte pokračovali bojové strety so zvyškami veľkého tureckého vojska. Zároveň sa riešili aj problémy spôsobované Tökölim a jeho mužmi, ktorí stáli na strane Turkov (v septembri 1684 pri Prešove boli jeho vojská porazené). V auguste 1685 obsadil Karol Lotrinský Nové Zámky. Jedno z výraznejších víťazstiev spojeneckých vojsk pri oslobodzovaní Uhorska bolo veľmi symbolické – 12. augusta 1687 zvíťazili nad Turkami práve pri Moháči.³⁰

Appleton & co, 1857. s. 403-405.

²⁹ SACHSLEHNER, J.: *ANNO 1683. Die Türken vor Wien*. 2011. s. 310-319

³⁰ VEBER, V. a kol.: *Dějiny Rakouska*. Nakladatelství Lidové noviny : Praha, 2007. s. 292-293. Pozri aj KÓNYA, P. a kol.: *Dejiny Uhorska*. Bratislava : Citadella, 2014. s. 325.

2. Obliehanie Viedne v roku 1683 vo vybraných historických prameňoch

2.1 Ján III. Sobieski a jeho listy manželke

Pre bližší pohľad na aktivity vojsk, ktoré prišli Viedni na pomoc, som sa rozhodla analyzovať vybrané listy poľského kráľa Jána III. Sobieskeho adresované jeho manželke Márii. Išlo o neformálne listy, čo bolo možno vidieť na oslovení. Zároveň boli ukazovateľom vtedajšej nestability vo vnútroštátnej politike Poľska, pretože časť šľachty (s profrancúzsskou orientáciou) sa vzbúrila, ale bola veľmi rýchlo potlačená, navyše ich nezastihol nijaký trest, lebo kráľ nechcel, aby počas jeho neprítomnosti v krajine nastal chaos. 11. augusta sa poľské vojsko vydalo na cestu z Krakova. 21. augusta prišli kráľ s manželkou do Tarnowských hôr, odkiaľ sa pokračovalo až do Stetteldorfu (až na kráľovnú, ktorá sa vrátila do Krakova), kde sa konala vojnová rada. Za hlavného veliteľa spojeneckého vojska bol oficiálne vyhlásený Ján III. Sobieski. Vojsko tvorilo približne 76 000 mužov z troch rôznych armádnych skupín.³¹

Na analýzu bolo vybraných niekoľko listov, v ktorých kráľ verne a zo svojho vlastného pohľadu opísal udalosti mimo Viedne, t. j. cesta vojska, jemu podriadení velitelia, komunikácia s Viedňou a s habsburským kráľovským dvorom, ktorý bol načas presídlený do Passau. Okrem listov som použila aj niekoľko publikácií týkajúcich sa histórie Poľska.

Prvý analyzovaný list je datovaný na 27. augusta 1683 z Prostějova, dve míle za Olomoucom k Mikulovu. „*Tam, v jednom mestečku, kam sme neskoro v noci ledva dorazili, zastihli sme pána Schaffgotscha, ktorého mi cisár poslal naproti, a on mi tlmočil rady, alebo skôr impertinencie, od svojho dvora; a bude ich s každým dňom pribúdať, len čo sa cisár priblíži k Linzu, tak mi predpovedá on aj ostatní.*”³² V danej pasáži sa môžeme dočítať o radách cisára poľskému kráľovi, ktorému bola poslom doručená korešpondencia od rakúskeho cisára. Bolo evidentné, že počas celého ťaženia mal informovať cisára Leopolda I. a zároveň naslúchať jeho radám. Z nasledujúcej pasáže: „*Mesto (Olomouc) je väčšie než Opava, ale ľudia nie sú až takí slušní; všetko je pridrahé, a ani predávať nechceli. Len otcovia jezuiti mi preukazovali veľkú česť...*”³³, vyplýva veľká neochota pomôcť zo strany českého obyvateľstva v tomto meste, ba obyvatelia možno dúfali, že

³¹ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. Praha : Odeon, 1974, s. 179-180.

³² SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 181.

³³ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 182.

z prechodu vojska čo to vyťažia. Naozaj prívetiví a nápomocní boli vlastne len členovia rádu jezuitov, ktorí im ochotne vyšli v ústrety. V poslednej časti listu opísal tiež znepokojivé správy od volyňského vojvodu: „*Tu som dnes urobil zastávku, veľmi znepokojený listom..., ktorý mi oznamuje, že vojvoda lotrinský od mostu, ktorý stavajú proti Tullnu, znovu ustúpil naspäť k Prešporku, kade Tököli s Turkami a Tatármi vtrhol do Rakúska a tam pália a rabujú dediny...Práve ako to píšem, prišiel list od pána vojvodu, že vojvoda lotrinský sa už s tým nepriateľom stretol.*”³⁴ Ako je zjavné, jednotlivé časti armády dokázali operovať nezávisle od seba v určitých celkoch. Jeden taký pod velením lotrinského vojvodu ustúpil načas od jednej z taktík, ktoré sa v tom čase pokúšali zrealizovať naspäť k dnešnej Bratislave, kde následne došlo k stretu s časťou nepriateľskej armády.³⁵

Druhý analyzovaný list je zo dňa 29. augusta 1683 napísaného v dedine Modřice niekedy pred polnocou. Slovmi: „*O Tökölím ticho a Tatári niekam zmizli...*”³⁶ kráľ vyjadril znepokojenie nad neznalosťou, či už pohybov spojencov nepriateľa, alebo vojenskou činnosťou. O to horšie, že Tököli bol veľkým problémom ako pre Habsburgovcov, tak pre nich.³⁷ Poukazuje na korešpondenciu s ostatnými oddielmi (s Karlom Lotrinským, s volyňským vojvodom). Zároveň poskytol neoceniteľný popis Karola Lotrinského: „*...je to muž nevysoký, obézny a nenápadný melancholik, nič ho nebaví, podobaný od kiahní; chodí ako ten najväčší chudák v obnosenom jednoduchom odeve...: alias dobrý človek a obdarený rozumom, málovravný a naoko bláznivý...*”³⁸, z toho vyplynulo, že i napriek svojmu nepeknému vzhľadu, to bol muž inteligentný a vzdelaný a rozkazy od cisára lojálne plnil (bol švagrom Leopolda I. a oddaný Habsburgovcom; mal skúsenosti z viacerých bojov).³⁹ Tento list obsahoval aj popisy na úrodu bohatej krajiny a priebehu pobytu v Brne u istého Kolowrata. V ten deň prišiel aj kuriér s urgentnými správami od Starhemberga, poslanými 28. augusta 1683, s popismi tureckých útokov na mesto – údajne sa takpovediac delili s nepriateľom o jeden ravelin a práce kontramínierov bolo počuť cez hrubé steny pri bašte Burg.⁴⁰ Znepokojilo ho aj to, že Turci sa očividne na niečo veľké chystali, čo dokazovali udalosti pri Viedni a turecké oddiely snažiace sa opraviť zničené mosty: „*Nevieme, čo v tom je, že sa Turci za každú cenu snažia opraviť tie*

³⁴ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 182. Pozri aj CLERC, Le J.: *Merkwürdige Geschichte des Lebens des Grafen Emerich von Tököly und der durch die ungrischen mißvergnügten Unruhen und Kriege*. s. 150-155.

³⁵ Kol. autorov: *Dejiny Slovenska II*. Bratislava : Veda SAV, 1987. s. 179.

³⁶ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 183.

³⁷ VEBER, V. a kol.: *Dejiny Rakúska*. s. 290-291.

³⁸ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 184.

³⁹ WHEATCROFT, A.: *Nepriateľ pred bránami*. s. 117-118.

⁴⁰ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg*. Adolf Holzhausen : 1882. s. 140-141.

mosty, ktoré vojvoda lotrinský pri Viedni spálil,...znovu na to miesto presunul tisíc mužov pechoty.”⁴¹ Sobieski písal o svojich plánoch – 30. augusta predpokladal príchod k Dunaju. Svoju manželku poprosil o nové správy z domova, pretože z Poľska odišiel v období vnútorných nepokojov (už pred touto výpravou sa mnohí šľachtici nespokojne stavali proti vláde Sobieskeho).⁴² Tiež mu išlo o poslanie posíl kozákov a Litovčanov: „Oznámte mi, čo sa hovorí o kozákoch, a popožeňte ich za mnou...A tiež čo sa deje s Litvou, je to moja najväčšia starosť...Všetci si prajú, aby tiahli (Litovčania) cez Uhry a za tie peniaze, ktoré zhrabli, aby aspoň vyviedli nepriateľovi nejakú diverziu.”⁴³ Cnelo sa mu aj za domovom, hlavne za jeho manželkou, pretože mal o nej a jej zdraví skôr strohé správy, ale išlo aj o jeho presvedčanie, že na ňu stále myslí. Nakoľko mala podľa niektorých zdrojov aj určité negatíva a práve takým negatívom bola jej žiarlivosť. Zároveň dokázala svojho manžela silno ovplyvňovať, vďaka čomu sa v tej dobe mohla do značnej miery pohybovať v politike a teda sa aj podieľať na politickom dianí.⁴⁴

Tretím analyzovaným listom bol list zo 4. septembra 1683 napísaným v Stetteldorfe na hrade grófa Hardegga. Kráľ dával najavo svoju ťažkú pozíciu veliteľa spojencov – veľmi rýchly vojenský postup, ustavičné víťanie a komplimenty od obyvateľstva a stretnutia s ostatnými veliteľmi ohľadom ďalšieho vojenského postupu. Všetky tieto povinnosti neľahčovali jeho údel, ba naopak bolo toho čoraz viac ako sa postupne približovali k Viedni. Skrátene, celé ťaženie bolo sprevádzané organizačným chaosom, kde sa každú chvíľu mohli udiat nečakané zmeny (zmena príkazov, pohyby nepriateľa). Len ťažko si vedel nájsť aspoň chvíľku voľného času na napísanie listu. Hoci dokonca napísal aj stanovený čas útoku na Turkov, čo malo byť „11. tohto mesiaca”⁴⁵, čiže z napísaného vyplynulo, že útok sa mal uskutočniť o deň skôr, teda nie 12. septembra. V tomto liste tiež popísal ďalšieho z veliteľov, saského kurfirsta Johana Georga III.: „...menší než Jarocki; skôr ryšavý ako brunet; vlasy kučeravé, nakrátko ostrihané....Tiahne mu na štyridsiatku; nevie ani francúzštinu, ani latinčinu a nemecky toho veľa nepovie; ... neuznáva komplimenty. Je dosť roztržitý. Prostý, dobrosrdečný človek.”⁴⁶ Vyjadroval aj svoje obavy o zdravotný stav niektorých aristokratov, napríklad jedného z jeho markízov, alebo istého Polanowského z Gliwic, ktorý radšej odišiel naspäť do Poľska bez toho, aby to kráľovi oznámil. Ten ho sám prosil a presvedčal o zmysle návratu, i o tom, že si ho budú viac

⁴¹ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 184.

⁴² MORFILL, W. R.: *Poland*. G.P. Putnam's sons : New York, 1893. s. 156.

⁴³ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 185.

⁴⁴ MORFILL, W. R.: *Poland*. G.P. Putnam's sons : New York, 1893. s. 164-165.

⁴⁵ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 192.

⁴⁶ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 192.

vážiť, ak by skonal na území zasiahnutého bojmi - „...*nemocný leží tam, kde je vojna, a nebude to mať za zlé, a keby mal umrieť, že do neba je to rovnako d'aleko zo Sliezska aj z Poľska.*“⁴⁷ Jeho šľachta nebola jediná, ktorú sprevádzali zdravotné komplikácie, sám Sobieski trpel bolesťami hlavy. Potešilo ho, že sa protiútok nezačal krátko po príchode k ohrozenému územiu. Týmto listom sa dal zistiť aj vtedajší názor Tököliho, ktorý sa v tej dobe už v podstate snažil Turkov aj Tatárov zbaviť, nakoľko ničili jemu patriace územia; dokonca aj sedmohradské knieža sa snažil o vytvorenie podmienok na rokovania medzi cisárom a Turkami.⁴⁸ List Sobieski zakončil s tým, že bude musieť ísť k mostu cez Dunaj a naspäť, aby mohli nasledujúci deň začať prechod cez rieku.

Štvrtou analýzou bol list datovaný 9. septembra 1683 spoza Dunaja pri moste kúsok od Tullnu o piatej ráno. Opísal udalosti z predošlých štyroch dní. 8. septembra im kvôli morálke a *„podpore Boha“* omšu odslúžil istý farár pod menom Marco d'Aviano, ktorého za spojeneckým vojskom vyslal sám pápež (v tej dobe Inocent XI.).⁴⁹ Pri rozhovoroch Sobieskeho s týmto farárom mu vyplynulo, že sa cisár Leopold I. rozhodol pre manéver, ktorý mal zmiast' nepriateľa – oznámil príchod do vojenskej oblasti za účelom stretnutia sa s veliteľmi, čo vlastne ani nebola pravdivá informácia: „... *a keď sa včera roznieslo, že ide cisár, že mu v Tullne rozpisujú kvartýry, on (Marco d'Aviano) sa len usmieval a hlavou naznačoval, že nie.*“⁵⁰ Samotné ťaženie smerom na Viedeň sťažovala zložitosť terénu a počasie. Viacej sa brodili ako prechádzali cez mosty, ktoré sa často ničili a trápil ich aj dážď. Navyše po prebrodení museli prechádzať len ťažko schodnými lesmi, ktoré sa v tejto oblasti vyskytovali, čo samozrejme viac skomplikovalo presun celej kavalérie. Napokon sa dohodli na asi najpriateľnejšom pláne a ten aj uskutočnili - najskôr prešla pechota, ktorá vytvorila priechodný priestor pre zvyšok vojska a za ňou mal ísť zvyšok (jazdeckvo a vojenská výbava). Nakoľko bola atmosféra vojska napätá, došlo aj k minimálne dvom falošným poplachom: „*Už dve noci po sebe sme mali falošný poplach. Minulú noc bol zvlášť veľký, a príčinu dosiaľ nepoznáme.*“⁵¹ Ďalším negatívom pre kráľa sa stalo veľké množstvo kniežat (napríklad bavorské knieža, dve kniežatá z Hannoveru, knieža z Würzburgu a i.), tie sa za ním zbiehali na audienciu, a to bolo veľkým problémom pri vojenských prípravách, ktoré mal na starosti. Našťastie počas týchto dní prišla (8. septembra) na pomoc garda, pod vedením saského kniežaťa (ten sa už v tábore nachádzal).

⁴⁷ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 193.

⁴⁸ CLERC, Le J.: *Merkwürdige Geschichte des Lebens des Grafen Emerich von Tököly und der durch die ungrischen mißvergnügten Unruhen und Kriege*. s. 153-155.

⁴⁹ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 198-199.

⁵⁰ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 196-197.

⁵¹ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 198.

Dorazil aj hajtmán Lublinského, podľa ktorého boli Stadnický a Niemirowský so svojimi mužmi na ceste, čomu však veľmi neveril. Zároveň pochyboval aj o včasnom príchode Mežyňského a kozákov, ktorí by boli veľkou pomocou hlavne v lesoch. Okrem toho všetkého sa v tábore ocitli aj zajatci, z ich výpovede vyplynulo, že: „*Turci nechcú veriť v náš príchod*”.⁵² Kráľ si zároveň nevedel vysvetliť, prečo Viedeň neostreľovali intenzívne, ale len stroho. No práve počas písania listu sa do tábora vrátili zvedovia so správou, že bolo pri Viedni počuť intenzívnu strelbu z mušket. Do uší sa mu dostali aj ďalšie, nové správy o Tökölí, sedmohradskom kniežati a Mežyňskom. Tököli sa nachádzal s časťou Turkov a Tatárov v Prešporku, no chcel sa tých svojich pustošivých spojencov zbaviť a aj preto sa im neponáhlal pomôcť v bojoch.⁵³ Sedmohradské knieža už bolo prítomné aj so svojím vojskom pri Viedni a udržiaval korešpondenciu s cisárom, zrejme na veľkovezírov pokyn. Na druhej strane sa Mežyňský zjavne ešte stále nachádzal v Ľvove.

Ako piatym bol analyzovaný list napísaný 12. septembra 1683 z hôr Kahlenberg pri Viedni ráno o tretej hodine. V liste napísal o príchode kurfirstu z Bavorska, ktorý prišiel do tábora 9. septembra. Spolu so saským kurfirstom mu boli veľmi nápomocní, pred stanom strážilo kráľa niekoľko členov jazdy a navyše sa k vojsku pridali štyri regimenty pechoty. Na druhej strane zistil, že predošlé vojenské správy neboli až také presné, ako predtým dúfal. V piatok (10. septembra) sa Sobieski odpojil od vojska, aby sa s kniežatami mohol poradiť o ďalších krokoch útoku. V týchto dňoch boli citelné aj útoky Tatárov, našťastie však pre spojencov nespôsobili žiadne straty, dalo by sa povedať, že straty utrpeli skôr Tatári tým, že dragúni a kozáci ukoristili od nich dobytok, čím vlastne nepriateľov oslabili z hľadiska zásobovania. Negatívom i naďalej zostávalo počasie, čo znepokojovalo vojsko, dokonca si mysleli, že vezír svojim bosoráctvom na nich pošťal nepriazeň počasia: „...*tu už dvadsaťšesť hodín riadi taká víchrica a fúka nám od nepriateľa rovno do očí...Pošťali na nás veterné mocnosti, vezír je vraj veľký čarodejník*.”⁵⁴ Popoludní sa znova pridali k svojmu vojsku a predieral sa lesom k cieľu. Cestou sa napodiv nezdržali, no ťažšie vozy museli nechať pri Dunaji a ostatné zobrať na dvoch ľahších vozoch a na somároch. Sobieskeho najviac nahnevali tvrdenia generálov o ceste k Viedni cez vinice, o ktorých vraveli, že nespôsobia nijaké problémy a ťaženie sa zjednoduší, no zjavne sa prerátali. Po dosiahnutí cieľa zistili, že turecký tábor sa tiahol na míle od mesta a končil na dohľad od

⁵² SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 198.

⁵³ CLERC, Le J.: *Merkwürdige Geschichte des Lebens des Grafen Emerich von Tököly und der durch die ungrischen mißvergnügten Unruhen und Kriege*. s. 155-158.

⁵⁴ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 203.

Kahlenbergu a od nepriateľa ich oddeľovali vysoké hory (napravo), lesy, rokľina a približne šesť úvalov. Tento terén prinútil veliteľov k preskupeniu vojska a k taktickým zmenám. Kráľ si však všimol nasledujúce: „...*nepriateľ by sa tiež mal dostať do veľkých zmätkov, nezaistil sa ani šancami, pretože je nemožné, aby sa opevnil zákopmi, či zoskupil svoje stany dohromady, lebo stojí tak, ako keby sme boli od neho sto míľ.*”⁵⁵, z čoho vyplýva, že nepriateľ hrozbu podcenil a ani sa na možnosť protiútoku nepripravil do takej miery, aby to protivníkovi spôsobilo aspoň čiastočné problémy. Veliteľ viedenskej obrany si zrejme bol vedomý blízkosti spojeneckých vojsk, pretože sa rozhodol zintenzívniť kanonádu na nepriateľa. Nepriateľ hrozbu jednoznačne podceňoval, lebo jeho reakciou bolo poslanie časti armády (podľa údajov z listu išlo o niekoľko tisíc janičiarov a niekoľko desiatok jazdeckých oddielov) na ľavé krídlo, kde „*stojí vojvoda lotrinský so saským kniežaťom, pri hradbách karmelitánskeho kláštora...*”⁵⁶ Spojenci chránili oblasť pozdĺž Dunaja, odkiaľ kráľ plánoval zaútočiť na Turkov. V tom okamihu bol stav spojeneckého vojska v oblasti nasledovný – nachádzalo sa v horách a lesoch (do šírky na pol míle), nocovali na stanovených miestach a mali „*výhľad*” na turecký tábor. Najväčšími problémami boli kone, pre ktoré sa krmivo dalo len veľmi ťažko zohnať (žrali skôr len listy zo stromov) a Tatári, o ktorých polohe nemali žiadne nové informácie.

Posledným listom, ktorým som sa zaoberala, bol list napísaný dňa 13. septembra 1683 vo vezírovom stane v neskorých nočných hodinách. S nadšením písal svojej manželke o víťazstve nad tureckým vojskom, o význame tejto udalosti a o získanej koristi. Údajne pred nimi zutekali, keď zistili, že ich spojenecké vojská postupne vojensky drvia. Zanechali za sebou janičiarov, ktorí sa nachádzali v zákopoch a tí i napriek presile bojovali naďalej aj proti obrancom Viedne, aj proti spojencom.⁵⁷ Na útek sa dal dokonca aj sám veľkovezír a len s tým, čo mal po ruke: „*Vezír utiekol od všetkého, nanajvýš na jednom koni a v jednom odeve.*”⁵⁸ Aj žoldnieri v tureckých službách sa od nich odlúčili a pridali sa k spojeneckým vojskám. Smrť neminula v ten deň ani jednu stranu. Nepriateľ prišiel okrem iného aj o druhého veliteľa a niekoľko pašov. Sobieski neudal presný počet padlých na ich strane - „*Našich nemálo padlo v tej bitke.*”⁵⁹, no boli medzi nimi aj vysoko postavení velitelia, napríklad vojvoda de Crey. Kráľ s hrôzou opísal i krutosť nepriateľa slovami: „*Nechali tu kopy nevinných miestnych Rakúšanov,...ale zabíjali, koho len*

⁵⁵ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 204.

⁵⁶ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 204.

⁵⁷ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 221.

⁵⁸ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 206.

⁵⁹ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 209.

mohli....Včera som videl jedno trojročné dieťaťko, chlapčeka najmilšieho, ktorému lotor škaredo rozrezal pusu a hlavu.”⁶⁰ Udivení zostali aj zo skazy spôsobenej mínami – zničené múry, ťažké znaky kanonády na cisárskom zámku. Počty nepriateľa zaznamenal len na základe odhadov. Údajne odhadoval vojenskú silu na 300 000 vojakov (vynímajúc Tatárov) a asi 100 000 stanov, no druhí vraj narátali okolo 300 000 stanov (pričom sa rátali traja vojaci na jeden stan). Táto časť vojenskej výbavy spolu s inými predmetmi, ktoré boli nájdené, pripadli spojencom. Ku koristi sa rátali aj zvieratá (ťavy, somáre, dobytok, ovce). Azda najväčšie bohatstvo objavili v stanoch veľkovezíra – tisíce menších, či väčších drahocenností (napríklad tulce vykladané zafírmami, veľkovezírov kôň s celou výbavou). Sobieski zostal zaskočený ich honosnosťou: „*Mal kúpeľ, mal záhradku s vodotryskami, králikov, mačky, aj papagáj tam bol.*”⁶¹ Väčšiu časť koristi si zobrala poľská časť vojska. Čo sa týka obyvateľstva Viedne, tí sa po bojoch odhodlali za obranné múry mesta a podieľali sa na delení koristi. Taktiež vítali svojich záchrancov s najvyššími poctami, modlili sa a žehnali ich. Samotného Sobieskeho vyobľúbalo za víťazstvo mnoho ľudí, od ostatných veliteľov (vojvodovia z Lotrinska a Saska, dokonca aj samotný Starhemberg) až po prostý ľud.⁶² Napriek mohutnej oslave a ďakovaniu mu neunikli napäté vzťahy medzi poddôstojníkmi a dôstojníkmi a ostatnými a tiež medzi Starhemborgom a mestským magistrátom. Sobieskeho povinnosti tu však ani zďaleka neskončili. Bol pevne rozhodnutý vyhnúť nepriateľa úplne, to znamená, že aj z Uhorska. Ďalším dôvodom na rýchly presun z Viedne predstavoval príchod cisára Leopolda I., ktorý sa radšej s kráľom ani stretnúť nechcel⁶³ (z napísaného vyplynul nezáujem stretnutia sa s cisárom aj zo strany Sobieskeho), zjavne za tým stála snaha o zachovanie politickej moci (v zmysle, že vlastne on, cisár, prispel k víťazstvu): „*Cisár ..., pláva po Dunaji; ale vidím, že úprimne netuží po stretnutí so mnou, snád' z obáv o svoju pompu..., a preto mu ja ustupujem, pokladám za najväčšie šťastie pre seba vyhnúť sa tým ceremóniám,...*”⁶⁴ Poslednou informáciou dal manželke viesť o liste, ktorý poslal do Litvy, aby ich vojská prišli rovno do Uhorska.

Vyhnanie Turkov z Uhorska trvalo spojeneckým vojskám ešte dlho. Tieto udalosti kráľ zaznamenal v ďalších niekoľkých listoch, z ktorých boli len dva použité v už vyššie spomínanej publikácii. V nej zverejnili dva listy, jeden napísaný 17. septembra 1683 z tábora pri dedine Schönaui asi tri míle za Viedňou a druhý dňa 9. decembra 1683 zo

⁶⁰ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 207.

⁶¹ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 207.

⁶² MÜHLWERTH, F. F. von: *Die Belagerung und der Entsatz von Wien im Jahre 1683*. s. 40.

⁶³ WHEATCROFT, A.: *Nepriateľ pred bránami*. s. 192. Pozri aj DURHAM, S. A.: *The History of Poland*. s. 212.

⁶⁴ SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. s. 210.

Sabinova. Práve počas týždňa po oslobodení Viedne sa neočakávane stretol s cisárom, čo ho značne prekvapilo. Po tomto stretnutí pokračovalo vojsko ďalej na východ s cieľom pomôcť oslobodiť Uhorsko od Turkov. Na čas sa zastavili pri Bratislave, kde museli počkať na vybudovanie mosta cez Dunaj, aby mohli pokračovať ďalej (podarilo sa to 27. septembra). No čím ďalej išli, tým to bolo ťažšie. Časť vojsk totiž žiadala o návrat do rodnej krajiny (pre vyčerpanosť, choroby a túžbu vidieť znova svoje rodiny), čo neprispievalo k snahe o oslobodenie miest.⁶⁵

2.2 Turecký pohľad na obliehanie Viedne

Analýzu udalostí pri obliehaní Viedne som urobila na základe tureckých dokumentov preložených do nemeckého jazyka. Išlo o turecký denník pod názvom *Kara Mustafa vor Wien* s podtitulom *Der türkische Tagebuch der Belagerung Wiens 1683, verfaßt vom Zeremonienmeister der Hohen Pforte*, ktorý preložil a čiastočne ozrejmil Richard Kreutel v roku 1976. Zaznamenané udalosti zapísal Mehmed z Fındıklı (ceremoniár) v chronologickom poradí a to od 10. júla do 14. septembra 1683. Ide o záznamy denníkového charakteru, v ktorých každý deň autor opísal (niektoré dni podrobnejšie, iné zase veľmi stručne) priebeh či už cesty, alebo bojovej činnosti. Nakoľko išlo o dlhšie časové obdobie, rozhodla som sa vybrať len niektoré časti, a to konkrétne tri časové úseky - 14. až 17. júla, 1. až 5. augusta a 8. až 12. septembra.

Turci svoj tábor rozložili na predmestí Viedne dňa 14. júla. Zostali zaskočení z polohy, pretože ešte pri žiadnom ťažení počas existencie Osmanskej ríše nemali takú dobrú pozíciu, ako práve pri tomto obliehaní, keď si stany rozložili v záhradách palácov šľachtických rodov. Ešte pred začatím útoku sa pridržali svojich tradícií a vyslali posla (v tomto prípade to bol Ahmed Ağa) s niekoľkými mužmi k bráne mesta z výzvou na vzdanie sa.⁶⁶ Zároveň vedeli, že cisár z mesta odišiel a velenie ponechal Starhembergerovi. Dostali však nepostačujúcu správu, preto sa veľkovezír rozhodol vyhlásiť otvorený útok. Ďalšie dobré správy priniesli poslovia od niekoľkých uhorských magnátov, predovšetkým od Zríniho a Rákociho, ktorí mohli „poslať po 20 000 až 30 000 mužov”.⁶⁷ Mehmed zaznačil aj rozsiahlosť zákopov – vzdialenosť medzi najprednejším a najzadnejším bola približne 400 krokov. V skorých ranných hodinách 15. júla spustili tureckí strelci zo zákopov paľbu

⁶⁵ WHEATCROFT, A.: *Nepriateľ pred bránami*. s. 193.

⁶⁶ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. 128-129.

⁶⁷ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 21.

na mesto. Veľkovezír pozoroval celé dianie zo stanu z jedného z blízkych kopcov. Po poludňajšej modlitbe odišiel do predmestia Roßau. Strážením skladov s materiálmi poveril Ahmeda Pašu a Dilâvera Pašu a zákopy mali pod ochranou Silihdar a vodca siphâiov. Okrem iného prišli na audienciu ku Karovi Mustafafovi vyslanci od Batthyániho a Draskoviča, ktorých jednotky sa pridali k tureckému vojsku.⁶⁸ 16. júla vydal veľkovezír jednotkám pod velením Emîra Pašu príkaz na dobytie ostrova, na ľavo od pevnosti, a zničenie mostov. Ten neskôr požiadal o ďalšie posily na dobytie a zaistenie kľúčového bodu. V ten deň zabili aj jedného z pašov, konkrétne išlo o Küçüka Hasana, ktorého zasiahla guľka od jedného z jeho strelcov, čo viedlo k nariadeniu popraviť ďalších podobných zajatcov v službách Turkov (zabitých bolo asi 1500 ľudí, bol to zároveň preventívny krok). Výraznejší pokrok zaregistrovali i v dobývaní a obsadzovaní okolitých dedín, napríklad Perchtoldsdorf, ktorého obyvatelia sa radšej dobrovoľne vzdali v snahe zachrániť sa, no i napriek tomu im to nepomohlo, pretože značnú časť obyvateľov Turci chladnokrvne pobili.⁶⁹ 17. júla vykonal veľkovezír obhliadku okolia a potom sa utiahol do palácových záhrad, ktoré mu podľa ceremoniára nesmierne učarili: „*V palácových záhradách je toľko umelecky postavených rybníkov...a ohromná mnohorakosť kvetov a ovocných stromov, že je až nemožné to popísať...a v záhradách sa urodia aj citróny, datle a kardamón – naozaj krajina, ktorá bola odkázaná islamu.*”⁷⁰ Definitívnym úspechom bolo prerušenie novej pomoci zvonku a to vďaka zničeniu mostov.

V časovom období od 1. do 5. augusta pokračovalo vytrvalé obliehanie mesta. 1. augusta vyslal veľkovezír časť vojska o sile 10 000 Tatárov do Prešporku a časť (pod vedením Ahmeda Pašu) k neďalekému Götzendorfu s príkazom na obsadenie. 2. augusta zvolal na poradu veliteľov ľavého a pravého krídla, aby vyjadril svoju nespokojnosť s rýchlosťou rozširovania a kopania ďalších zákopov. Avšak sa dostavil aspoň jeden čiastkový úspech. Zaznamenali ho artileristi, ktorí zastrelili štyroch strelcov viedenskej obrany. Väčšie problémy sa ale ukázali pri Götzendorfe, obklopeným priekopou s vodou a zničeným mostom. Našťastie pre Turkov sa im ho podarilo obsadiť. Odozva z mesta zároveň na seba nenechala dlho čakať a prišiel protiútok aj za pomoci mín. Jedna z nich takmer zabila Huseyina Pašu, ďalšie väčšie ničivé účinky však nemali. Dňa 3. augusta musel veľkovezír vyriešiť zmenu vo velení na pravom krídle. Pôvodného veliteľa, obvineného z nedbanlivosti a pochybení, vystriedal rumelský (podľa názvu Rumélia; vtedy

⁶⁸ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 22.

⁶⁹ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 149.

⁷⁰ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 27.

pomenovanie pre značné územia na Balkáne) Kethüdâ. Samozrejme boje i napriek zmenám pokračovali. Okolo obeda vybuchla medzi oddielmi z Rumélie a oddielom Zağarcı mína, tá nikoho nezabila, iba zranila asi päť až desať kopáčov zákopov. Z 2600 dobrovoľníkov z radov sipâhiov a Silihdarových oddielov pričlenili 1200 k oddielom Zağarcı. Zvyšných 1200 mužov dostalo koncom dňa povel pridať sa k rumelským oddielom, tie útočili proti obrane mesta a po urputnom boji (trval jednu hodinu) obsadili zákop medzi prednou palisádou a baštou. Ďalšia dočasná zmena zastihla aj veliteľský post dobrovoľníkov, dočasne vystriedal raneného veliteľa jeden z mladších vojakov. Dobré správy sa len hrnuli, pretože dorazili posily a zásoby: „*Do hlavného poľného tábora dorazilo dvetisíc vozov s potravinami a z Bagdadu päť kompánií janičiarov.*”⁷¹ Okrem iného prišiel aj Şiştal, vyslanec uhorského kráľa Tököliho, s prosbou o poskytnutie vojenského oddielu o sile 2000 až 3000 mužov, ktorú veľkovezír odobril.

4. augusta padol v boji Alaybeği z Kırşehiru, preto na jeho post prideli Iskendera. V poobedňajších hodinách explodovali ďalšie dve míny, zranených bolo niekoľko kopáčov. V noci vypukol ďalší, urputnejší boj za použitia ručných granátov. Podarilo sa im úspešne napredovať: „*Alah náš najvyšší buď pochválený, naši získavajú čoraz viac územia, a to nie krok za krokom, ale siahu po siahe!*”⁷² Dňa 5. augusta vošiel Kara Mustafa do násypu Ahmeda Pašu, odkiaľ pokračoval do násypu veliteľa janičiarov s cieľom získať informácie o postupe vojenských operácií. Ďalej rozkázal rumelským oddielom o vytvorenie nových ochodzí, pomocou ktorých by sa ľahšie dostali do zákopov. V priebehu poobedia vybuchla pri oddieloch Zağarcı ďalšia z neúčinných mín. Práve tieto oddiely bojovali celú noc z 5. na 6. augusta za pomoci ručných granátov a pušiek.

Turci ani len neuvažovali o porážke. Prišli s cieľom premôcť Viedeň, poraziť nepriateľa a dokázať svoju moc. No ich neuváženosť a neopatrnosť im to znemožnila. Posledné dni, hlavne 10. až 12. septembra, obliehania ich pomaly, ale isto, prenasledovalo nešťastie a neúspech vo vojenskom ťažení. 8. septembra predpoludním dorazili na pomoc vezír a hlavný veliteľ v jednej osobe Ibrahim Paša, jeho územné a zbrojné jednotky, janičiari a štyri eskadrony jazdectva. Napoludnie sa veľkovezír vybral medzi mužov, aby medzi nimi zdvihol morálku: „*Veľkovezír sa okolo obeda vybral do zákopov; horlivo podnecovala povzbudzoval bojovníkov svojou prítomnosťou a priateľským príhovorom.*”⁷³ V popoludňajších hodinách sa pri oddieloch samsuncu rozpútalo hotové peklo – vybuchli

⁷¹ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 48.

⁷² KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 48.

⁷³ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 75.

dve nášľapné míny, na čo nasledoval zúrivy boj medzi obranou mesta a Turkami s použitím kanónov, pušiek, granátov a dokonca aj dlažobných kociek. Ceremoniár to zaznamenal nasledovne: „...*kacírski d'aurovia (kresťania) utrpeli vďaka palbe z kanónov a pušiek, a vďaka účinnosti granátov a dlažobných kociek a údermi meča také straty, aké ešte od začiatku obliehania neutrpeli. Na tomto úseku bolo bojisko mŕtvolami nepriateľa priam posiate.*”⁷⁴ No informácie o smere nepriateľských jednotiek nemali. Po zotmení sa časť najvyšších veliteľov rozhodla pre krátku poradu, kde sa rozhodlo o výmene niektorých veliteľov a o presunutí sa veľkovezíra na bezpečnejšie miesto. Vo väčšej porade sa pokračovalo 9. septembra – prítomní boli vezír Hüseyin Paša, vezír Kara Mehmed Paša, Bekir Paša, Halil Paša, Agâ Sipâhiov, Silihdar (Silahdar) a veliteľ zbrojnice. Napokon sa po hodinovom radení dohodli na pláne v prípade útoku spojencov. Následne čiastočne preskúmali malú časť územia v smeroch, z ktorých mohli spojenci zaútočiť. Navyše popoludní dorazil aj chán Tatárov a tri hodiny s Karom Mustafom rozoberal plán obrany, na čo preskupil svoje jednotky na možné miesta útoku (predpokladali tri možné cesty). Ďalším opatrením bolo prevelenie ľavého krídla s jazdcami na vopred určené pozície. Sám veľkovezír sa chcel osobne zúčastniť boja, ale ostatným účastníkom porady sa ho podarilo presvedčiť, aby zostal vo svojich stanoch a odtiaľ všetko riadil (čo aj napokon urobil).

Predobedom 10. septembra urobil Kara Mustafa obhliadku vojenského tábora. Okolo obeda dostal správu (od Karu Mehmeda Pašu) o polohe nepriateľa, ktorý sa nachádzal na miestach pri brehu Dunaja a powyše tábora vzdialených približne tri hodiny pochodu. To viedlo k novému zoskupeniu vojenských síl – v pohotovosti boli veľkovezírova družina, sipâhiovia a Silihdar; z ostrova presunuli oddiely Hızıra Pašu a nahradili ich jednotkami pod velením valašského vojvodu a troch ďalších Ağov. Dobrá správa v tento deň prišla od rumelských oddielov, ktoré údajne boli pripravené položiť mínu. V noci sa Tatárom podarilo zajať 20 nepriateľov, z ktorých 19 zabili. Posledného vypočuli a tým zistili nasledovné: „*Ďaurovia postupujú dvoma cestami. Je pri nich poľský kráľ so svojou armádou v počte 40 000 vojakov. Aj nemecký cisár je pri nich s 30 000 vojakmi pechoty a 40 000 jazdcami. (Majú so sebou 200 ľahších a ťažších diel.) Zajtra chcú zaútočiť na vojsko islamu.*”⁷⁵

Tieto informácie viedli k prebdenej noci tureckého vojska. Obrana mesta však ešte počas noci našla jednu z mín a hneď ju zneškodnila. Ahmed Paša hneď nato vydal nariadenie na odpálenie druhej míny, ktorá zabila niekoľko členov obrany Viedne. 11.

⁷⁴ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 75.

⁷⁵ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 78.

septembra sa do tábora dostala správa od Ömera Pašu o stiahnutí sa spojeneckých vojsk, no i napriek tomu ešte asi dve hodiny čakali, či sa nepriateľ objaví. Následne veľkovezír povolil vojsku rozchod, ale prikázal im, aby zostali v strehu. Medzitým podnikla časť obrany mesta výpad k pozíciám Kara Mehmeda Pašu, čo však Turci následne potlačili, pričom padlo asi 200 až 300 ľudí na strane obrany. Keď sa to dopyčul veľkovezír, okamžite tam vyslal ďalšie jednotky. Okrem toho mu podali aj správu o stave odpaľovacích vývrtov - bolo ich päť, každá z nich išla štyri lakty do hradného múru.

12. septembra skoro ráno prišla do tábora správa o približovaní sa vojenských jednotiek o sile asi 200 000 mužov popri brehu Dunaja a dokonca sa už v miestach, kde sa nachádzali jednotky Kara Mehmeda Pašu, rozpútali prudké boje. Rozostavenie bojových jednotiek bolo nasledovné – na pravom krídle Kara Mehmed Paša, Bekir Paša, Ibrahim Paša, Halil Paša a niekoľko beğlerbeğov a sandžakbeğov; na území pri ostrove vojvodovia z Valašska a Moldavska; na ľavom krídle Hüseyin Paša, vodca Tatárov a niekoľko beğlerbeğov a sandžakbeğov; v strede veľkovezír so sipáhmi a silihdarmi; vpredu janičiarsky Ağa a na mnohých ďalších miestach strelci.

Nepriateľské oddiely sa vynorili z vrchov a zoradili sa na svahu. Útok nepriateľa ceremoniár popísal nasledovne: „*Vyzeralo to, akoby sa zo svahov valila záplava smoly, ktorá bola schopná rozdrviť a spáliť všetko, čo by sa jej dostalo do cesty.*”⁷⁶ Spojenecké vojská zatlačili Turkov prudkým útokom až do zničenej dediny Nußdorf, kde boje pokračovali. Pri brehu Dunaja sa spojencom podarilo preraziť turecké línie a dostať sa ďalej do vnútra tábora. Vzniknutý chaos len napomáhal k rozpadu morálky: „*Keď oddiely okolo veľkovezíra videli ako nepriateľ na oboch stranách prudko prenikal a ako sa vojsko islamu začalo dávať na útek, mizla z nich sila a chuť bojovať a objavili sa príznaky zmätku, čoho následkom je vždy porážka.*”⁷⁷

Na odpor sa spojencom, aj napriek všetkému, postavil veľkovezír so svojou najbližšou družinou, ale nápor kresťanských vojsk bol čoraz zúrivejší. Morálka tureckých vojsk napokon klesla tak hlboko, že sa postupne dali na útek. Kara Mustafa sa stiahol narýchlo k stanom. Ešte sa snažil bojovať pri katových stanoch: „*...veľkovezír zaútočil so svojou družinou a pašami a bojoval proti presile d'aurov; sám dokonca na nich zaútočil vlastnou kopijou.*”⁷⁸ Pri tomto boji zahynulo veľa ağov a pážat, sám Kara Mustafa chcel padnúť v boji, ale Osman Ağa ho presvedčil, aby to nerobil, nakoľko bol presvedčený, že

⁷⁶ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 82.

⁷⁷ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 85.

⁷⁸ KREUTEL, R. F.: *Kara Mustafa vor Wien*. s. 86.

jeho duša je *„dušou vojska“*. Nakoniec sa asi pol hodinu pred západom slnka rozhodli k stiahnutiu sa smerom k Rabu. Každý z vojska si zobral len to potrebné a zvyšok zanechal na mieste. Počas rýchleho ústupu si ešte stihli všimnúť, že už si ich majetok začali medzi sebou deliť spojenecké vojská a obyvateľstvo Viedne. Táto porážka bola pre Turkov azda najzdravujúcejšou porážkou za posledné storočie.⁷⁹

2.3 Obrana Viedne

Pohľad na obranu mesta Viedne som rozobrala na základe diela pojednávajúcom o živote Starhemberga (*Feldmarschal Ernst Rüdiger Graf Starhemberg*)⁸⁰ a niekoľkých publikácií týkajúcich sa spomínanej udalosti. Zamerala som sa na čiastkové zobrazenie priebehu obliehania. Ide o tri časti – začiatok (14., 15. júl), postupný priebeh (prvá polovica augusta) a koniec obliehania (dni približne od 10. do 13. septembra).

Niekoľko dní pred začatím obliehania Viedne sa cisár rozhodol doslova utiecť (aj so svojim cisárskym dvorom a niekoľkotisícovým vojskom) z mesta. Tiahol cez Krems (odkiaľ vyslal list naspäť do mesta so správou, že velením mesta poveril Starhemberga) až do Linzu, odkiaľ sa presunul do Passau.⁸¹ Starhemberg pristúpil k posilňovaniu opevnenia a k prípravám na obranu. Budovali násypy, na strechy domov porozmiestňovali zbrane, dokonca aj mestské kláštory poskytli svoje priestory na vojenské účely, ale fungovali aj ako nemocnice. V rámci príprav sa zráтали aj približné počty výzbroje a mužov. Zo zbraní mali na poruke napríklad 20 kusov dvadsaťštyrifuntových kanónov, či 4 kusy osemnásť funtových kanónov. Mužov z rôznych regimentov narátali približne 11 000 vrátane jazdy (Starhembergerov regiment mal asi 1595 mužov, Mannsfeldov 1467, Goucheov 1410) a s podielom ďalších 5 000 ľudí z radov civilistov. Popri všetkých týchto prípravách sa rozhodol obyvateľstvo Viedne povzbudiť aj morálne a snažil sa im dodať aj odvahu pomôcť v obrane mesta: *„...napadol nás a múry obkolesil nepriateľ...Tento nepriateľ, ktorého na vlastné oči vidíme, nie je bezvýznamný, práve naopak, je to veľmi mocný nepriateľ; chce pohltiť našu odvahu a preliať našu krv, a to čo zostane, chce aby sa dostalo do jeho područia. Sám nie som zvyknutý byť pod jarmom nepriateľa, a ani sa na to nechystám, preto verím, že ani vy sa nenecháte len tak pripraviť o svoju slobodu...Snažme sa zachovať si náš život a našu slobodu, vezmeme si do rúk zbrane a vydobýme si s ich*

⁷⁹ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.* s. 221-223.

⁸⁰ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg. 1683 Wiens ruhmvoller Vertheidiger.* Wien : Adolf Holzhausen, 1882. 520 s.

⁸¹ STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.* s. 124-125.

pomocou slávy a česť. Našou odvahou dokážme, že sa nechystáme podriaďiť žiadnej barbárskej zvrchovanosti...”.⁸² Našťastie pre obranu prišla Viedni na pomoc časť jednotiek, ktoré spadali pod velenie grófa Starhemberga. Zaujímavý bol aj údaj príchodu Starhemberga do Viedne, pretože v správe cisárovi Leopoldovi I. napísal: „...prišiel som sem (do Viedne; aj s časťou pechoty pod Starhembergovým velením) 7. (septembra) večer, po správe o smere nepriateľa, som sem cestoval celý deň a celú noc nakoľko som bol s pechotou pri Komárne....zvyšok pechoty príde ešte v nasledujúcich 3 alebo 4 dňoch...”.⁸³

Samotné obliehanie sa začalo dňa 14. júla 1683. Ešte v skorých ranných hodinách využil Starhemberg možnosť komunikácie k vydaniu povelov na posledné obranné zátarasy. Krátko na to sa objavilo turecké vojsko, ktoré začalo budovať okolo Viedne tábor v okruhu asi 24 000 krokov a v tvare polmesiaca. Z mesta pozorovali, ako si veľkovezír staval stan v zrúcaninách vyhoreného domu v predmestí St. Ulrich. Presne zaznamenali aj polohu tureckých jednotiek, napríklad pašovia Damasku, Rumélie a Temešváru sa nachádzali v blízkosti veľkovezírových stanov, na pravom brehu Dunaja smerom od Erdbergu sa rozložila turecká jednotka a ďalšie menšie na ľavo od St. Maru a Simmeringu. Už vo večerných hodinách zahájili ofenzívu – z pravej strany zaútočil paša z Damasku a z ľavej paša z Temešváru. Turkom sa podarilo preniknúť až k múrom, no našťastie ich odrazili strelci z bášť. Pomohlo aj to, že defenzívne práce v ten deň prebehli úspešne. Negatívom však bolo, že sa niektoré oddiely nepriateľa mohli bez väčších problémov zdržovať vo vzdialenosti 300 krokov od krytej cesty a mohli si začať budovať delostrelecké jednotky. Nešťastie ich zastihlo aj v meste – medzi prvou a druhou hodinou popoludní vypukol na veľkostatku a v stodole požiar, ktorý sa rýchlo šírila na ostatné domy a dokonca aj do muničného skladu s 18 000 debnami s pušným prachom, čo predstavovalo veľkú hrozbu (v prípade výbuchu takého množstva mohlo dôjsť k rýchlemu pádu Viedne). Hasenia sa ujal Guido Starhemberg s niekoľkými obyvateľmi (tých musel presvedčiť). Pomohla aj zmena vetra, ktorý nasmeroval oheň od skladu s muníciou. Aj tak im trvalo uhasenie požiaru, ktorého príčiny neboli presne známe, tri dni (popritom boli občasne terčom kanonády a ostreľovania Turkami). Existovali ale dohady, že požiar založili prívrženci Tököliho, čo viedlo napríklad k (pravdepodobne) krivému obvineniu jedného

⁸² THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg. 1683 Wiens ruhmvoller Vertheidiger.* s. 70. Reč predniesol Starhemberg obyvateľom Viedne 8. júla 1683. Autor práce citoval danú reč z dokumentácie *Große Herren-Reden* zostavenej J. Zünigom a vydanej v roku 1719 v Leipzigu.

⁸³ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg. 1683 Wiens ruhmvoller Vertheidiger.* s. 72. Ide o úryvok zo správy grófa Starhemberga, ktorá bola adresovaná cisárovi Leopoldovi I. dňa 11. júla 1683.

16-ročného mladíka, prezlečeného do ženských šiat. Samozrejme, skončilo to smrťou mladíka ubitím. No hnev obyvateľov tým neopadol, naopak nevrla a podozrievalo totiž zazerali po každom človeku oblečenom v uhorských alebo chorvátskych šatách. Len ťažko sa to podarilo Starhembergerovi potlačiť. Jedným z posledných príkazov veliteľa bolo nariadenie strhnúť zo stiech šindle.⁸⁴

15. júla už mesto ostreľovali Turci z kanónov, zatiaľ čo kanóny obrany mesta na baštách *Burg*, *Löbel* a *Kärtnertor* ešte len pripravovali. Nepriateľské oddiely sa zároveň priblížili za pomoci zákopov na vzdialenosť 60 – 70 krokov ku kontraskarpe. Sám Starhemberg bol zranený na bašte *Löbel* a musel sa zo zranení niekoľko dní liečiť. Jeho zástupcom počas rekonvalescencie bol Caplier. Od tohto dňa bolo v pohotovosti 1680 mužov – z nich 800 mužov vo vojenskej pohotovosti, 400 v požiarnej, 120 na stráži a 180 v hospodárskych činnostiach. Bolo vydané nariadenie, aby každý majiteľ domu nahlásil počet ľudí nachádzajúcich sa v ňom.⁸⁵

Intenzívne boje, aj za použitia mínerských schopností Turkov a horlivej a pohotovej obrany Viedne, pokračovali celý august. Turci nepredpokladali, že sa čas obliehania predĺži, a to ich frustrovalo. Ale úpadok morálky zaznamenali ako Turci, tak aj obrana Viedne. Tá nielenže úspešne dopĺňala ako-tak zásoby počas noci, ale odhodlala sa aj na množstvo výpadov proti nepriateľovi. Na ich čele najčastejšie stáli grófovia Seréni a Scherffenberg, poväčšine úspešne pobili vojakov pod *Löbelovou baštou*, zároveň zakladali požiare, čím ničili materiál potrebný na pokračovanie obliehania. Morálku si snažili udržať aj spoločnými modlitbami, aj keď kostoly neboli práve najbezpečnejším miestom, nakoľko sa stali veľmi dobrým terčom pre Turkov. Boje prebiehali nielen cez deň, ale niekedy trvali i celú noc. Nepriateľ sa celú dobu činil v zákopoch a kopal jamy pre míny, ktorými Turci úspešne ohrozovali mesto, hoci jednu–dve míny sa obrane podarilo zneškodniť, dokonca opätovali paľbu vlastnými mínami, ale vo väčšine prípadov spôsobili nepriateľovi len menšie škody. Už spomínaná dĺžka obliehania spôsobovala postupné nepokoje v obidvoch táboroch – sprevádzali ich postupná strata morálky, zhoršená hygiena, choroby, postupne prechod na schému akcia a reakcia.⁸⁶

Posledné dni obliehania (10. až 12. september) boli predzvest'ou definitívneho konca. Ešte 9. Septembra sa gróf Starhemberg rozhodol predniesť ďalšiu reč, ktorou chcel

⁸⁴ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg. 1683 Wiens ruhmvoller Vertheidiger*. s. 84-85. Pozri aj STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 127-130.

⁸⁵ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg. 1683 Wiens ruhmvoller Vertheidiger*. Adolf Holzhausen : Wien, 1882. s. 86-88.

⁸⁶ WHEATCROFT, A.: *Nepriateľ pred bránami*. s. 151-160.

morálne podporiť obrancov mesta a poukázať na príchod pomoci zo strany spojencov: „...*Už ich čoskoro prekonáme, odvážni vojaci! Oblak prachu v diaľke už naznačuje skorý príchod poľského kráľa a jeho odvážneho vojska, našich záchrancov.*”⁸⁷ 10. septembra pokračovali Turci so zakladaním mín pri Löbelovom raveline. Vonkajšie postavenie Viedne sa len zhoršovalo. Z obavy pred explóziou pri raveline nariadil Starhemberg stiahnutie takmer všetkých strelcov a preskupil ich na okraj bašty *Burg*. Na jeho príkaz museli byť všetci pripravení na akýkoľvek útok. Večer okolo jedenástej vybuchla pod baštou *Burg* jedna z mín, našťastie pre obranu nespôsobila veľké poškodenie bašty. Na úsvite prikázal Starhemberg vypustiť rakety (upozornili nimi spojencov na ich nepriaznivé postavenie).⁸⁸

11. septembra predobedom sa ešte s vervou bojovalo, ale okolo obedňajších hodín bojový ruch utíchol. Približne medzi štvrtou a piatou hodinou poobede si Viedenčania všimli podozrivé aktivity prebiehajúce v tureckom tábore – osedlali kone, niektoré stany zrušili. Veľkovezír dal zhromaždiť časť oddielov pred svojím stanom, zvolal zvyšné oddiely z Leopoldstadtu (prišli popri ramene Dunaja) a poslal značnú časť jazdectva smerom ku Kahlenbergu. Už predchádzajúci deň zvolal poradu so všetkými najvyššími veliteľmi. V neskorých poobedňajších hodinách svitla obrane mesta nádej na skoré ukončenie obliehania, pretože z veží Dómu svätého Štefana a aj z hradieb už zazreli, ako sa spojenecké vojská zhromažďujú na Kahlenbergu pri starom vyhorenom kláštore. Už od druhej hodiny poobede pozorovali jasné znaky príchodu pomoci. V noci bolo vidno vo vrchoch ohne a Starhemberg sa rozhodol v nepravidelných intervaloch vypúšťať rakety. Večer povzbudzoval zvyšok obrany s vyhlídkou, že sa obliehanie naozaj blíži k záveru.⁸⁹ Ešte noc predtým poslal Karolovi Lotrinskému krátku správu: „*Už nestrácať čas, milostivý pán! Už žiaden čas!*”⁹⁰ 12. septembra sa ukázali vystupňované problémy – nedostatok pušného prachu, munície a proviantu a prevažná väčšina diel už bola nepoužiteľná. Napriek bojom Turkov so spojeneckými vojskami sa stále našlo dost’ jednotiek, ktoré pokračovali v bombardovaní Viedne a napredovaní budovania mín a hocikedy sa mohlo stať, že by Turci napokon uspeli. Kvôli hroziacemu nebezpečenstvu udržiaval Starhemberg

⁸⁷ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg. 1683 Wiens ruhmvoller Vertheidiger.* s. 154. Citované z príhovoru vojenského veliteľa viedenských jednotiek, grófa Starhembergera, jeho posádke. Autor práce citoval daný príhovor z dokumentácie *Große Herren-Reden* zostavenej J. Zünigom a vydaney v roku 1719 v Leipzigu.

⁸⁸ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg. 1683 Wiens ruhmvoller Vertheidiger.* Adolf Holzhausen : Wien, 1882. s. 156-157.

⁸⁹ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg.* s. 157-160.

⁹⁰ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg.* s. 159. V práci je zaznamenané, že citované vety boli napísané na lístočku, ktoré Karolovi Lotrinskému doniesol posol od Starhemberga.

mestské obranné jednotky v pohotovosti. Strach a úzkosť obyvateľov Viedne stále rástli, hoci mali potvrdenú prítomnosť kresťanských spojeneckých jednotiek a videli začiatok boja, ale aj napriek tomu nebolo víťazstvo úplne zaručené. Bolo ťažké vytvoriť organizovanejšie útoky jednotlivých armád vzhľadom na ich rozmanitosť (v tureckom vojsku neboli len Turci; spojenecké vojská tiež pozostávali z viacerých vojenských regimentov nezávislých od seba) a mali roztrúsené pozície po bojisku. Okolo piatej hodiny popoludní už o výsledku obliehania nebolo pochyb a o šiestej hodine prišli spojenecké vojská k hradbám mesta – medzi nimi Ludwig Wilhelm von Baden a württemberské oddiely. Turci za sebou zanechali množstvo zásob (okrem iného 60 ton pušného prachu). Vojvoda Karol Lotrinský napredoval popri Dunaji, ale bol veľmi ostražitý a aj svojim jednotkám prikázal zostať v strehu. Sasi a Bavori našli pri prezeraní tábora veľké množstvo munície a poľský kráľ sa rozhodol ostať vo veľkovezírových stanoch, ktorých bohatstvo pripadlo vo väčšej miere práve jemu a jeho vojakom. Po príchode Karola Lotrinského do tábora tento prenechal všetky pocity velenia spojeneckých vojsk Sobieskemu. Vo všetkom tom chaose sa v nebadanej chvíli podarilo utiecť zo zajatia aj cisárskemu rezidentovi Kunitzovi, ktorý sa uchýlil do mesta. Obliehanie Viedne roku 1683 trvalo od 14. júla do 12. septembra. Starhembergerovi boli prisúdené pocity a uznanie za statočné vedenie obrany. Napokon to predsa nemal ľahké. Napriek tomu, že mu muselo postačiť obmedzené množstvo vojenskej sily a techniky, podarilo sa mu odraziť približne 50 útokov nepriateľa na hradby. 41 mín takmer nadobro zničilo dve z bášť (*Burg a Löbel*). Obrana si vyžiadala aj množstvo obetí na ľudských životoch – na začiatku činila sila obrany približne 16 000 mužov; 5 000 z nich zomrelo, 2 000 ležalo zranených v nemocniciach. Čo sa týkalo civilného obyvateľstva – na začiatku ich bolo približne 1650; 170 až 176 z nich zomrelo (či už na následky streľby alebo chorôb). Možný počet vojakov tureckého vojska bol predpokladaný na 150 000 až 300 000 mužov.⁹¹ Presné počty sa z jednotlivých prameňov dajú zistiť len ťažšie. Po ťažkom boji boli spojenci prizvaní do mesta na spoločný banket, aby oslávili vytúžené víťazstvo a tým aj oslobodenie mesta od Turkov. Samotné vyhnanie Turkov z oblasti Uhorska však pokračovalo ešte do konca roka 1684 - 1686.⁹²

⁹¹ THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg*. s. 150-152.

⁹² THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg*. s. 178-181. Pozri aj STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683*. s. 215-226.

Záver

Ako som už v úvode spomenula, mojím cieľom bolo priblížiť hlavne priebeh a dôsledky vojenského obliehania Viedne Osmanskou ríšou.

Vďaka štúdiu vybraných, spracovaných a preložených, historických prameňov a prác sa mi naskytl náčrt nielen priebehu konfliktu, ale aj myslenia jednotlivých skupín, ktoré sa ho zúčastnili. Nakoľko je zaznamenávanie historických udalostí vždy v rukách konkrétneho človeka, nebude pravdepodobne nikdy možné predísť istému stupňu subjektivity v dokumentácii dejinných udalostí. O tejto pravde som sa sama presvedčila. Pravdou síce je, že jedným z prameňov bola korešpondencia (Sobieskeho *Dopisy Maryšence*), ktorá sama o sebe je vo veľkej miere subjektívnym dokumentom, ale i napriek tomu je to fascinujúcim zdrojom na skúmanie dejinných udalostí (priame emócie a pohľad na udalosť sú v niektorých prípadoch väčším prínosom ako objektívne vyobrazenie historikom alebo nezaujatou osobou).

Menší stupeň subjektivity sa dá nájsť aj v zápiskoch ceremoniára Vysokej Porty, ktorý mal na starosti dokumentovanie veľkých činov vysokých tureckých ofíciov. Oba tieto pohľady na jednu a tú istú udalosť spája do veľkej miery všadeprítomná viera, odhodlanie a vloženie subjektívneho postoja v tomto vojenskom konflikte. Samotný denník je zároveň skvelým zdrojom informácií: ktorí velitelia sa ťaženia zúčastnili, približné zloženie a počet vojenských jednotiek, ich pozície, plány na útok. To všetko je súčasťou takého veľkého konfliktu akým bolo obliehanie dôležitého politického, kultúrneho a náboženského mesta akou Viedeň jednoznačne bola.

Aj vyobrazenie samotného grófa Ernsta Rüdigera von Starhemberga na základe rôznych spracovaných zdrojov bolo adekvátne. Presne bola vystihnutá jeho povaha a charakter. Pravdou však aj naďalej zostáva nejasnosť niektorých faktov. Dodnes nie sú napríklad známe úplne presné počty vojakov, ktorí sa obliehania zúčastnili. Určite neboli zaznamenané všetky strety, či už v rámci obliehania, alebo lúpežnícke prepady v oblastiach ležiacich smerom na východ od Viedne. V niektorých zdrojoch sa pokračovalo v zaznamenávaní ďalšieho, postupného oslobodzovania území v Európe od osmanskej nadvlády, ktorá ju sužovala prakticky od 16. storočia.

Suma sumárum si myslím, že cieľ mojej práce bol úspešne zavŕšený. Opis priebehu z pohľadu jednotlivých skupín poukázal na vtedajší skutočný, búrlivý politický stav ako v habsburskej monarchii, tak i v Osmanskej ríši. Hlavne však poukázal na organizáciu

a fungovanie jednotlivých vojenských oddielov. Problémy boli v podstate na všetkých troch stranách. Či už išlo o zložitosť štruktúry jednotlivých armád, o velenie, alebo aj o spôsob zásobovania. Napríklad len osmanské vojsko pozostávalo z oddielov vojakov z mnohých provincií ležiacich mimo hlavného územia Turecka, a ak tomu pridáme aj Tatárov, náročnosť velenia takto zloženého vojska je vyššia.

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Pramene

CLERC, Le J.: *Merkwürdige Geschichte des Lebens des Grafen Emerich von Tököly und der durch die ungrischen mißvergnügten Unruhen und Kriege*. Berlin – Potsdam 1793. 334 s. Online: <https://archive.org/details/merkwrDIGEGESCH00clergoog>

KREUTEL, R. F. (ed.): *Kara Mustafa vor Wien. Der türkische Tagebuch der Belagerung Wiens 1683, verfaßt vom Zeremonienmeister der Hohen Pforte*. Wien : Verlag Styria, 1976. 129 s.

SOBIESKI, J.: *Dopisy Maryšence*. Praha : Odeon, 1974. 230 s.

Literatúra

DURHAM, S. A.: *The History of Poland*. London : John Taylor, 1840. 361 s. Online: <https://archive.org/details/historypoland00durhgoog>

HITZEL, F.: *Osmanská říše 15.-18. století*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 303 s. ISBN 80-7106-567-6

HORVÁTH, P., KOPČAN, V.: *Turci na Slovensku*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971. 210 s.

KEISER, K., NEUMANN, CH. K.: *Dějiny Turecka*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 329 s. ISBN 978-80-7422-012-8

Kol. autorov: *Dejiny Slovenska II*. Bratislava : Veda SAV, 1987. 847 s.

KOPČAN, V., KRAJČOVIČOVÁ, K.: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983. 216 s.

KÓNYA, P. a kol.: *Dejiny Uhorska*. Bratislava : Citadella, 2014. 787 s. ISBN 978-80-89628-59-9

LAMARTINE, A. de: *History of Turkey. Vol. III.* New York : D. Appleton & co, 1857. 445 s. Online: <https://archive.org/details/historyturkey01lamagoog>

MORFILL, W. R.: *Poland.* New York : G.P. Putnam's sons, 1893. 414 s. Online: <https://archive.org/details/polandpo00morfrich>

MÜHLWERTH, F. F. von: *Die Belagerung und der Entsatz von Wien im Jahre 1683.* Wien : Seidel, 1883. 45 s.

SACHSLEHNER, J.: *ANNO 1683. Die Türken vor Wien.* Wien : Anna Pichler Verlag, 2011. 405 s. ISBN 978-3-85431-575-9

STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.* Graz : Ares Verlag GmbH, 2012. 273 s. ISBN 978-3-9024775-87-9

THÜRHEIM, A.: *Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg. 1683 Wiens ruhmvoller Vertheidiger.* Wien : Adolf Holzhausen, 1882. 520 s. Online: <https://archive.org/details/feldmarschaller00thgoog>

VEBER, V. a kol.: *Dějiny Rakouska.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 748 s. ISBN 978-80-7106-239-4

WHEATCROFT, A.: *Nepriateľ pred bránami. Habsburgovci, Osmanská ríša a bitka o Európu.* Bratislava : Slovart, 2009. 327 s. ISBN 978-80-556-0135-9

Prílohy

Obr. 1 Karol Lotrinský (1643 – 1690), maľba z roku 1680 Zdroj: STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.*

Obr. 2 Ján III. Sobieski, poľský kráľ (1629 – 1696) Zdroj: STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.*

Obr. 3 Cisár Leopold I. (1640 – 1705) Zdroj: STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.*

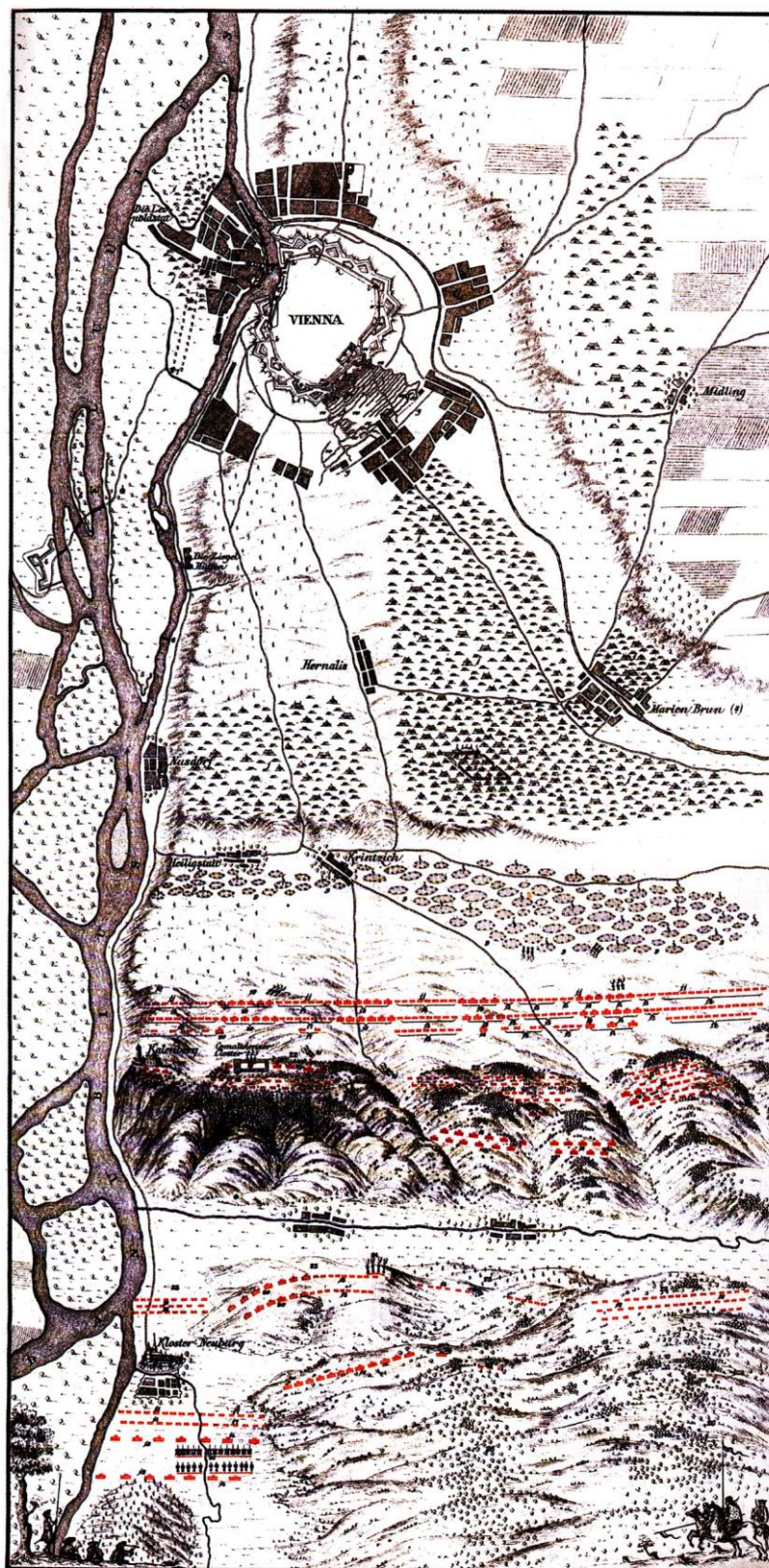
Obr. 4 Poľný maršál Ernst Rüdiger von Starhemberg (1638 – 1701) Zdroj: STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.*

Obr. 5 Kara Mustafa Paša. Zdroj: STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.*

Obr. 6 Juliusz Kossak: Vstup Sobieskeho do Viedne 1683; akvarel, 1883. Zdroj: STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.*

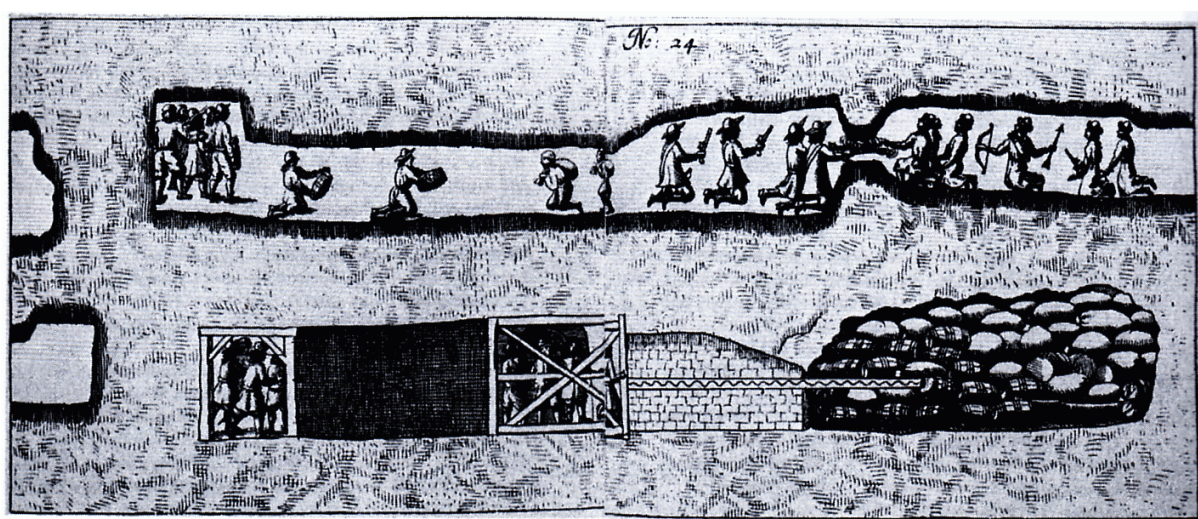

Obr. 7 Výrez (Klosterneuburg – Viedeň) plánu na oslobodzovaciú bitku. Zdroj: STOYE, J.:

Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.

Obr. 8 Imrich Tököli Zdroj: STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.*

Obr. 9 Podzemný boj mínerov vedený Turkami vo Viedni 1683. Zdroj: STOYE, J.: *Die Türken vor Wien. Schicksalsjahr 1683.*

musterte, um die Streitkräfte gegen das vereinigte Entsatzheer berechnen und demgemäß disponiren zu können. Nach einem später in des Großveziers Gezelt vorgefundenen Standesaussweis hatte das osmanische Heer an diesem Tage die Stärke von 168.000 Mann. Eine zweite, ebenfalls daselbst vorhanden gewesene Liste beziffert den bis an diesen Tag während der Belagerung erlittenen Verlust auf 48.344 Mann. ¹⁾

¹⁾ Wir lassen beide Listen hier folgen:

a) Standesaussweis des türkischen Heeres am 7. September 1683.

1. Großvezier Kara Mustafa mit den Janitscharen und seinem Hofe	6.000 Mann
2. Kara Mehemed, Pascha und Bezier in Mesopotamien	5.000 "
3. Chydir, Pascha in Bosnien, commandirte auf der Leopoldsinsel und hatte unter sich aus Aegypten	6.000 "
4. Ibrahim, Pascha und Bezier in Ofen, commandirte	5.000 "
5. Hussein, Pascha in Damascus	3.000 "
6. Hassan, Pascha in Temesvar	1.000 "
7. Mustafa, Pascha von Silistrien	1.500 "
8. Scheich Dgli, Pascha von Magnesia	1.000 "
9. Hogia Dgli, Pascha	6.000 "
10. Becker, Pascha von Aleppo	1.000 "
11. Ahmet, Pascha von Katosien	1.000 "
12. Harnos, Pascha von Mentesehi	500 "
13. Ahmet, Pascha von Thyra	600 "
14. Hassan, Pascha von Harmit	500 "
15. Salhe, Pascha von Sebaste oder Sivas	1.000 "
16. Ali, Pascha von Anchre	500 "
17. Ali, Pascha von Tede	500 "
18. Ahmet, Pascha zu Maras	1.000 "
19. Ali, Pascha in Caramanien	1.000 "
20. Mustafa, Pascha zu Esfend, einer Stadt in Bosnien	500 "
21. Hussein, Pascha zu Beliz	600 "
22. Emir, Pascha von Adan	600 "
23. Ulan, Pascha zu Nikopolis	1.000 "
24. Hassan, Pascha von Rigla	500 "
25. Ali, Pascha von Brussa	300 "
26. Hassan, Pascha von Cham	300 "
27. Furigi, Pascha von Agria	600 "
28. Omer, Pascha von Karachysar (deutsch Schwarzburg).	1.000 "
29. Osman Dgli, Pascha von Chiutah	1.000 "
30. Ibrahim, Pascha zu Wardein	600 "
Fürtrag	49.100 Mann

Obr. 10 Ukážka z Thürheimovej publikácie. Približné počty časti tureckého vojska. Zdroj: THÜRHEIM, A.: Feldmarschall Ernst Rüdiger Graf Starhemberg. 1683 Wiens ruhmvoller Vertheidiger.